

ANNA PORTJE BERÄTTAR OM SITT LIV

ANNA PORTJE BERÄTTAR OM SITT LIV

Av Karl-Erik Tysk

Förlag: Ovansjö Järbo pastorat
© Karl-Erik Tysk
Tryckt: Solveigs tryckeri Skara 2011
ISBN 978-91-975673-6-1

Förord

Anna Portje (1923-2008) bosatt i Schlangendorf i Ukraina var en av Gammalsvenskbys stora personligheter. Hennes berättarförmåga sökte sin like. Hon kallade sig själv helt följdriktigt för byns computer, något som knappast var en överdrift.

Annas berättelser var minnen uppblandade med hörsägnen och läsefrukter. Ibland misstog hon sig på årtal och händelseförlopp. Men hon förmådde alltid att hålla ihop sina berättelser i en helhet. Det enda man behövde göra var att be henne börja någonstans i livet och kanske någon gång inskjuta en och annan följdfråga. Då kunde hon återge händelser i sitt liv under timmar utan avbrott. Det var sällan hon upprepade sig, även om hon med vissa mellanrum återkom till sina starkaste upplevelser. Ibland kunde hon beklaga att computern hakade upp sig, men felet var ganska lätt avhjälpt. Hon lyckades på ett enastående sätt fånga sina åhörare, som aldrig fick en chans att brista i uppmärksamhet.

Som barn kom Anna 1929 tillsammans med de andra svenskbyborna till Sverige och bodde i Västergötland och Uppland. Återkommen till Gammalsvenskby fick hon genomlida Stalins terror, då hennes far fick sitta i fängelse och så småningom blev avrättad. Så kom Andra världskrigets fasor, när byn intogs av tyska trupper. När krigslyckan vände för tyskarna, tog de svenskarna till Tyskland, där de fick arbeta. När byborna sedan återvände till Sovjetunionen väntade för några en förvisning till Komi SSR. De anklagades helt enkelt för landsförräderi. Ännu en gång hemkomna till byn kunde de efter många umbäranden återvända till livet.

Anna avled i oktober 2008 strax efter det att den svenska kungafamiljen avlagt ett besök i Gammalsvenskby. Anna kunde på grund av sin sjukdom inte delta, när kungen och drottningen samtalade med de övriga svenskarna. Men hon behöll sin förmåga att berätta till kort före sin död.

Denna lilla skrift innehåller några fragment av Anna Portjes långa berättelser. Den är tillkommen under ett par intensiva dagar i oktober 2007. Jag har något moderniserat hennes språk men ofta behållit ord-

följd och uttryckssätt.

På detta sätt vill jag hedra minnet av en av de många särpräglade personligheter som jag har fått möta under mina besök i Gammalsvenskby och som i hög grad har berikat mitt eget liv.

Kungsgården 2011-06-11

Karl-Erik Tysk

ANNA PORTJE BERÄTTAR

Anna Portje föds den 20 september 1923. Hennes föräldrar är Mattias Matsson Norberg (född 1/10 1897) och Maria Simonsdotter Malmas (född 3/2 1901). Mattias är son till Mattias Andreasson Norberg och Anna Simonsdotter Hoas. Mattias har sju sys-

kon: Simon, Maria, Matilda, Andreas, Teodor, Petter och Gustav. Mattias och Maria gifter sig 1920. De får sex barn: Petter, Anna, Elin, Marta, Simon och ett som dör redan som spädbarn.

Jag är född den 20 september 1923 men jag räknar inte det tjugotredje året, så jag var bara 83 i år (2007). Jag är ju född så sent på året.

Min pappa

Min pappa, de var fyra bröder och deras far for ner i brunnen, när de grävde brunn på steppen. Det var ryska brunnsgrävare som grävde. De var tre stycken. Sedan, när brunnen var utgrävd. Tyska byn hade mycket ekar. Från de ekarna gjorde de sedan färdig en ram. Men det var inte torrt. Det var fortfarande vått.

Min fars far han körde med hästarna in säd hos de rika. Det fanns ju fem eller sex rika, som hade sina tröskverk hemma i byn eller om de inte hade tröskverk hade de en sten. De fick köra all säd hem till gården till den bonden. Min pappas bror, Teodor, han körde jämt med sin far ut på steppen efter den säden. Då han körde förbi många gårdar var han inne och hälsade på ryssarna.

Den gången höll de fast honom och sade: ”Teodor, kom hit! Vi är bara tre och behöver en fjärde.” De hade rep i varje hörn. Då började de släppa ner ramen i brunnen. Det var så svårt att de inte kunde hålla det. Det slets ut från deras händer. En del av ramen slog till pappas far och slog ihjäl honom. Och Teodor, som stod där bredvid, sprang ut och satte sig på vagnen och vände om hästarna och kom hem till byn. Han skrek på gatan. Gamman kom ut och sade: ”Vad är det?” ”Pappa har fallit ner i brunnen och då slog han ihjäl sig.”

Det var fem fattigbarn kvar. Det var 1913. Matilda, faster, var den äldsta, som på Gotland gifte sig med Kotz. Men pappa var sedan och Teodor och sedan Petter och Gustav. Dessa fyra blev kvar. De hade två kor. På den tiden var det en sådan lag. En ko fick de sälja och lägga in pengarna i vitkassan, till fattigbarn. Men sedan växlades pengarna om och de gick förlorade. De fick ingenting från de pengar-

na. Vad skulle de göra?

Dnjepr vid Gammalsvenskby

Pappa fiskade och sålde fisk. Sedan fick deras ko en kalv. Arvid Norberg som är i Sverige, han bodde snett över gatan. Han var också utan far. Hans far var död, så han var allena hos sin mor. Han brukade sitta med min syster. Han var tre år yngre än jag. Jag är från det tjugotredje. Han är från det tjugosjätte. Med min syster Marta brukade han sitta där i myllan och leka. Med de många vagnar som de körde genom byn varje dag blev jorden så mycket söndertrampad och det var mycket mylla. Vad gjorde barnen då? Kvinnorna satt vid sina grindar och talade. Men barnen, pojkarna åt ena sidan och flickorna åt den andra, gjorde högar av vattenmeloner. Och kråkorna brukade komma och hacka sönder dem. Då sprang flickorna dit till pojkarna och pojkarna till flickorna: Vem kunde jaga mera kråkor tillbaka. Vår mor sade: "Djävlar, vad i helvete gör ni?" Marta var något år då, när de lekte på gatan. Det var det tjugonionde året.

Jag tror det var 1918 som Österrike krigade med Ukraina. I Karpaterna krigade min pappa. Där kom han också i fångenskap. Min

pappa var också i Karpaterna. Där blev han sårad. En granat föll bredvid honom. När han kom från kriget, då hade han svartsjuka. Han tog själv nio tyskar till fånga. Han såg att de kröp ner i en skyttegrav. Då sprang han över skyttegravens som gick i sicksack. Han kunde ju tyska bra, så han skrek på tyska: "Kasta gevären, ni är omringade." Och de kastade ner gevären och kom upp. Därför fick han Georgbandet. Han visade det för mig. Det var ett skjul som de hade vete i och det var det med halm eller vad det var. Där hade han det där bandet för det var ju under sovjetmakten. De kunde ju anklaga honom för att ha varit i Vita armén.

Det var den tiden då Vita armén förde krig. Från vår by var åtta eller nio män där borta. Min mammas bror omkom där borta i en stad. Då var det en by. Jag kommer inte ihåg vad den hette. De var några bypojkar som kröp mellan gravarna och då kom en granat och föll på mammas bror och slet sönder honom.

När vi reste till Sverige, gick tåget förbi Karpaterna. Då visade han mamma och mig på det. De fick sitta tretton månader i skyttegravar och hålla vakt. Många gånger jagade tyskarna ryssarna tillbaka. Sedan fick åter ryssarna markerna tillbaka och då hade de ingen mat. Då fick de gräva upp bröd som de förut hade grävt ner i jorden. Då fick de taga ut det, tinade brödet och äta det tills de hämtade någon mat åt dem. De fick gå framåt.

De hade sådana där ryggväskor, en säck med ett stop och en uniformskappa. Den var våt. Säcken var fastbunden med rep. Och när de anföll blev ett rep avskuret av en kula och säcken blev hängande på axeln. Då sade den som gick bredvid: "Känner du ingen värme någonstans?" "Nej", sade pappa, "jag känner ingenting." Då gick de vidare och kom till en by, där de kunde vila sig och ta ut sina våta kläder därinne. Då tog han ut stopet, som de drack vatten ur. Kulor låg därinne i de våta kläderna.

Då var det en gammal man där i byn som sade: "Du Mattias kan gå rakt fram. Din död är förbi. De kunde inte komma igenom de våta kläderna och stopet och nå ryggen på dig. Du skulle annars ha fått kulan i ryggen." Men han fick svartsjuka, sedan han blev fastkastad med jord från granaterna. Då var det en gammal kvinna som botade

onom. Men då han gick ute i byn och var med där de samlades, fick han ha ett glas med vatten i fickan. När han kände sig dålig, fick ha ta två, tre klunkar. Men allt som åren gick, blev han bättre.

På tjugotalet i Gammalsvenskby

Vi hade blommor framför vår stuga. Jag tyckte så mycket om blommor. Jag bröt åt mig en bukett blommor. Det var stockrosor. Och jag hade bukett i min hand. Det var en fotograf från Berislav, en jude, en bälgbukad, som man säger, som tog ett kort på oss. Men han tog bort buketten och gav den åt min bror. Och en liten blomma hänger bara för mitt öga. Då började jag gråta. Mamma tröstade mig och sade: ”Du blir bättre utan blomma.” Det var det tjugonionde året. Mattias Norberg, Karin Simonsdotter Malmas, mina föräldrar, och Petter och jag och Marta var med på kortet. Fötterna är svarta från solen. Jag är barfota. Då bodde vi i Svenskbyn.

Familjen Norberg 1929

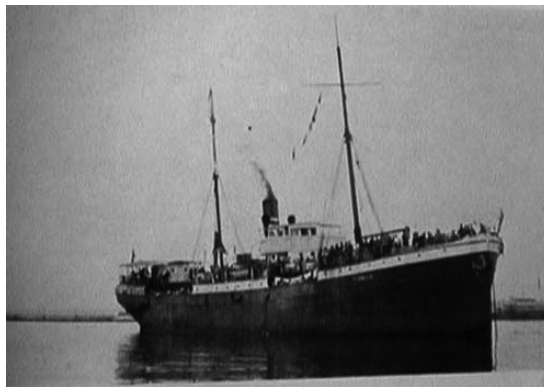
Vi brukade springa ner till floden och bada oss. På vägen brukade vi

redan klä av oss utan pojkar. Det var ett ställe där det var stenar. Där kom det ut källådror med kallt vatten, klart, klart, kallt vatten. Där var det djupt och då brukade vi bada. Där överallt var det paddor, som sprang, och ormar, inte så stora, och fisk i många sjöar som var under berget.

Resan till Sverige

Den 22 juli 1929 påbörjas svenskbybornas förflyttning till Sverige. Det är sammanlagt 888 som får tillstånd att lämna landet. Men två flodångare reser man till Cherson, där ett turkiskt fartyg embarkeras. Den 26 juli kommer fartyget till Constantza i Rumänien, varifrån resan fortsätter med tåg mot Sassnitz.

Två ångare stod under Svenskbyn på floden. Jag kommer ihåg, när vi reste till Odessa. Från Odessa var det en stor, stor ångare. Det var en havsbåt. Det var ingen passagerarångare. Vi fick krypa ner i lastrummet. Där var halm. Det var en gammal, gammal ångare.

Lastbåten Firuzan

På Svarta havet blev vi stående. Det kom en och jagade bort folket

som låg på dörren som gick ner mot botten. De sade att de hade stött på något och att det var hål på båten. De klappade och slog där och fick hålet fast. Sedan åkte vi till Constantsa i Rumänien. När ångaren körde tillbaka gick den på grund, sade de. Sovjetunionen ville dränka oss alla i Svarta havet.

Mattias Norbergs passfoto

Från Constantsa kom vi till Ungern. Där stod flickor och mötte oss vid tåget. Jag vet att vi där för första gången fick se koppar av plast. Där fick vi, jag tror det var kaffe eller glass. Barnen gömde alla kopparna. Det var ju skada att kasta ut sådana fina koppar. Sedan reste vi förbi Karpaterna, sedan in i Tyskland.

På morgonen den 1 augusti 1929 anländer svenskbyborna till Trelleborg, där svenskar med prins Carl möter upp. Sedan transporteras man med tåg via Lund till Jönköping, där man inkvarteras i Smålands regementes kaserner.

Sedan var det små tågagnar som gick till Sverige, sådana som körde in till Trelleborg. Där mötte de oss. Där var också kungen. Jag vet bara att det var mycket, mycket folk.

Maria Norberg med barnen

När vi reste in i Sverige, då tittade jag ut genom fönstret. Jag var ju nyfiken. Då fick jag ett stengrus i ögat, att jag inte kunde titta. Då tog min gamma ut en knapp och förde den runt några gånger i ögat och sedan släppte ut den. Då var stenen borta. Jag vet när de körde ut med ångaren från Sverige, så drog de på och skrek. De farvälade. Jag

blev så rädd att de med en gång så starkt skrek. Det kommer jag så mycket ihåg. När vi kom till Sverige, då vet jag sådana stora chokladbitar som ett kort. Vi ville inte äta det, bara titta på det. Några timmar bar vi det, tills vi började smaka det. Vi hade ju inte sådant sett och inte smakat. Vad fint det var!

Ankomsten till Jönköping

Jag vet att vi fick sitta i en kasern. Längre, längre fick vi sitta där. Alla som var med barn fick vara där. De som var utan barn, de kom ut ur kasernen och reste till sina arbeten. Vi satt i kasernen.

Med spårvagn genom Jönköping

Så småningom får Annas familj resa vidare till sin nya hemvist på Forstena gård i Västra Tunhems socken i Västergötland.

Sedan fick vi plats och fick resa ut ända till Västergötland och Göta kanal. Det var ju inte ett hus att leva i. Vad hade den bonden därinne haft? Var det en gammal torpare som där levde? När pappa gick in, strök hatten under taket. Så lågt var det. Det var ett slags stall bara. Det var ju kallt. Det var en förstuga bara så mycket som dörren gick upp intill rummet. Rummet var inte större. I mitten stod, vad skall man säga, något på fyra ben. Och där uppe var det så brett och därigenom såg man himlen. Här under stod en trefot av järn. Den fick man sätta upp kastrullen på och lägga in tallkottar eller ved under. Röken den gick runt och upp genom taket. I stugan var det kallt, kallt. Vi fick ligga på halm och täcka ner oss under bolster.

Mamma fick också arbeta i ladugården med den andra ladugårdskarlens fru. De fick ju mjölka. En gång om dagen kunde hon koka något som vi hade. Pappa var så fast bunden vid korna. Han kunde inte gå in någonstans att köpa någon frukt eller grönsaker. Hela som-

maren såg vi ingenting. Vi var utan kastrull, utan skedar. Vi kunde inte ta med det från Ryssland hit in. Vi kom in till byn en gång och hämtade en kastrull, en kanna och några skedar.

Ladugårdskarlen, han hette Rundström De gjorde lutfisk. Hon gav åt oss lutfisk. Vi kunde inte äta dem. Mamma kastade ut dem. Hur kunde de äta den? De hade tre eller fyra barn. De fick om vintern köra ut kärrorna bakom stallet ut på bräddor och tömma ut dyngan därnere. Där gick han själv bort och gjorde sitt. Om hans barn får höra det, får de också skratta. Jag lekte med deras barn, Ester hette hon.

När vi kom dit var det kallt. Och när vi reste ut, var det kallt. Vi bodde i en sådan liten torparstuga. När pappa gick in fick han ta av hatten. Det var så lågt. Där fanns ingen bra eldning att det skulle vara varmt. Mitt i rummet stod en öppen ugn på fyra ben och hålet såg man himlen genom. Där var ingen skorsten alls. Därunder stod en järntrefot med tre ben. Då fick man sätta upp kannan på det järnet och lägga in tallkottar under. Så länge som de inte var nedsnöade, då samlade vi tallkottar. Sedan, när det kom snö, då hade vi ingenting att elda med. Då fick vi simma ner ända till Göta älv. Där växte ett slags ris. Vi fick kasta bort snön med spaden och sedan hacka av det och hämta hem det släpande på snön. Där högg mamma sönder det. Men det surrade och burrade. Det brann inte. Vattnet droppade från det. En gång om dagen kunde hon bara koka något åt oss. Vi fick ligga ner på halm på golvet, nedtäckade. Det var så kallt därinne. En gång i veckan kom en bil, så man kunde köpa socker och gryn.

Det var ingen bra bonde. Att han en gång skulle kunna komma och tala med pappa eller mamma! Han satte sig tidigt om morgonen på en hingst – han hade en sådan – och red bort. När pappa ville köra om till andra stället i Småland, fick han inte tag i honom. Han gick tidigt på morgonen dit att tala med honom. Då sade sköterskan som var där: ”Det är redan fyra timmar sedan han red bort. Han är inte hemma.” Bonden var en skurk. Han talade inte med arbetarna. Han brydde sig inte om hur de hade det. Han var ung, kanske 35 år. Han hade mycket får. Vi såg honom inte mycket. Han var mest borta. På gården var det en stor bassäng med fisk.

De var i ladugården pappa och ännu en karl, en Rundström. Pappa fick ju köra ut dynga från ladugården med kärror på brädor bakom ladugården och vältra ner den. Och där gick också pappa på toaletten. Den där Rundström gick till ett skjul som bonden hade där. Då skällde bonden på honom varför de där gjorde sig toalett. Pappa sade åt Rundström: ”Se, jag sade varför går du där. Där är dyngan bakom ladugården, där vi kan gå.” Han lyssnade inte. Då tog pappa och gjorde en skylt: Välkommen hit Rundström och skit. ”Åh, Mattias, det är ditt arbete. Det är du som gjorde det”, sade han. ”Nå, jag gjorde det. Varför lyssnade du inte?”

Där var stora rovor. Pappa var så upptagen i ladugården. Om sommaren fick de sköta korna ute på betet. Om vintern fick de mjölka i ladugården med mjölkmaskiner, rensa stallet och sedan fodra korna. De fick arbeta, även om det regnade och var våta när de kom hem. Men vi såg hela sommaren inga bär, tomater eller något. Vi såg inga grönsaker. Då gav pappa kniven åt oss och sade till oss att krypa upp på den där rovhögen och skära ut och se vilka som var söta. Dem kunde vi ta hem och äta rovor. Något annat såg vi inte, ingenting. De försökte, men de kunde inte.

En gång stångade en tjur nästan ihjäl pappa. Han skulle leda ut och vattna den. Men bonden sade att den inte fick dricka så mycket vatten. Pappa höll den i en stång som var fästad i en ring i näsan. Han drog till sig tjuren, men den slet till och gick tillbaka att dricka. När pappa slet till, flög den på pappa. Han blev mellan hornen. Sedan slog tjuren pappa mot en stor sten. Pappa skrek. En gammal man, Eriksson, kom och slet bort tjuren. Pappa föll ner och ryggen blev svart. Bonden ville inte att pappa skulle komma till sjukhuset. Han var rädd att han skulle få betala mycket. Så han låg hemma. Han kunde inte gå. Så småningom blev han frisk.

Det var en präst på andra sidan berget. Vi bodde ju bredvid ett stort berg. Då tog han vår familj och körde ut oss till helvetesfallet som är i Göta älv. Det faller ner och ger så mycket ström. Han sade att det låg en kabel på botten av havet som ger ström åt England. Min mamma var rädd att gå ut på den bryggan. Det dånade ju så grymt. Jag var också rädd. Men pappa tog mig litet ut. Det var ett svart håll.

Det var ett helvetesfall. Hur människan kan tänka ut att vatten ger sådan kraft och driver så mycket ström!

På berget var det fint. Där var granar. Och där gick älgar. De var utan horn. Prästen sade att de åt av äpplen som han hade planterat. Vi fick vara på besök hos prästen en gång. Jag vet att de hade bra mat på bordet. Mitt på bordet stod en kanna med kallt vatten. Själva åt de vid bordet. Vi barn fick ett annat ställe att sitta. Jag var ju så skamsen. Jag skämdes att äta. Då såg han att jag inte åt och sade åt mamma: "Varför äter flickan ingenting?" Då sade hon: "Hon skäms." Då tog de ut mig i en annan kammare. Då fick jag äta allena. Då åt jag.

Då de en gång gick till affären, fick jag gå med. Där var ju mycket karameller. Då sade kvinnan som arbetade där: "Kom in!" Då tog hon in mig där bakom. Om du vill bli här, kan ut äta från dessa karameller och allting som är här inne." "Nej, jag blir inte." Jag ville inte bort från min mamma.

Vid det berget var en vattenkälla. Om sommaren var där kallt, kallt vatten, bra, klart vatten som kommer från jorden under berget. Vi hade en vit kanna som vi bar vatten med. Vi gick jämt dit och tog kallt vatten att dricka. Byn låg längre bort från oss. Bakom vårt kök var det fem tallar. Det var där tallkottarna var. Men röken gick runt, om man kokade något inunder den lilla trefoten. Den gick upp genom taket. Det var ett stort fyrkantigt hål med plåt runtomkring. Så allt var nerrökt. Kanske en arm torpare hade levt där. Inga möbler hade vi. Vi hade inga kärl att koka i. Inte en kopp hade vi, inte en mugg att ta ut. Vi kunde ju inte ta med oss från Ryssland. Vi hade bara en säck med några kuddar och ett täcke. Här var det också fatigt med kläder. Det var kallt i rummet, blåste genom alla springor.

Pappa hade med sig gurkfrön och tomatfrön som han planterade och satte upp plåt till skydd. Tomaterna blev gröna, men frosten kom och tog bort dem. Inga gurkor fick vi heller. De blommade, men det blev inget. Tre dammar med regnvatten och snövatten var det framför vår stuga. Vi gjorde segelbåtar av bark och segel av papper. Vinden tog dem till den andra sidan av dammen. Där fanns stora harkrankar, som vi säger. På steppen i Ryssland kunde man inte arbeta för harkrankarna utan fjädrar med fotosken, som man stoppade in

under mössan.

Jag fick bära ut mat åt pappa, när det var skördetid. Då gick jag förbi ett fält som blommade med klöver. Då plockade jag åt mig. Där var mycket bin på de klöverblommorna. Där var djupa diken, som var överlagda med bräder som vi fick gå över. Mamma arbetade med pappa i ladugården, men vi fick ingen mjölk, som vi sedan fick i Uppland.

Där var om vintern mycket snö. Vi fick gå långt till skolan. Vi kunde gå på vägen, när snöplogen rensat vägen. Annars fick vi gå genom skogen. Då var vi våta ända till halsen. Snön smalt ju. Där var en gammal lärarinna. Hon tog in oss åt sig. Vi fick klä av oss. Då gav hon sina kläder och klädde på oss. Då förde hon in oss till klassen och sade till barnen att de inte skulle skratta att hon gav oss sina kläder. ”De är ju våta. De kan inte sitta. Tills deras kläder är torra, kläder vi om dem.” Men ingen skrattade, inte där. Det var en gammal, så bra, lärarinna.

Vi var tre barn. Det var Petter som var född 1921, jag och Marta som var född 1926. Jag gick i första klass och min bor Petter i andra. Bredvid var det en dansbana, där de dansade på lördagarna. På vägen till skolan gick vi förbi ett hus med äppelträd med fina äpplen. Där var också rönnbär. Vi tordes inte be om ett äpple att äta. De lyste så, där de låg under träden. Vi plockade gullvivor och blåsippor till lärarinnan. Då grät hon. Barnen var bra mot oss. Min bror lärde sig bra. För mig var det svårare. Läsa kunde jag och skriva.

Vi var på julottan. Vi fick åka med släde. Vi blev körda dit av en kusk. Stora snöflingor föll ned så fint. Det lyste från kyrkans fönster och det stod redan slädar utanför. Sedan ringde julklockorna. Det var första gången jag var i kyrkan. Där var julgranar med änglar runt om. Jag satt bredvid pappa. Två kom in och satte störrar mellan bänkarna. ”Här får man kasta in pengar”, sade pappa. Hemma hade vi ingen julgran.

Två vintrar fick vi vara där. Vi kom dit. Det var höst. Sedan var vi en vinter och så ännu en vinter, tills vår pappa fick förbindelse med sina bröder. De var hos en bonde och hade det bra. Hans son hade också gård och land. Han behövde arbetare. De skrev brev. Den bon-

den sade: ”Ja, jag har plats.” Han hade ett hus åt fyra familjer. Därinne bodde bara två familjer inunder. Ovanpå var det i ena änden färgbyggt men inte i andra änden. Och då tog han upp oss på andra våningen.

Då flyttade vi. Det var som att komma ut från natten ut på dagen. Det var en annan värld. Det var i Dalby, Veckholm, i Uppland. De var så snälla. Han hette Uno Karlsson. Hon hette Signe. De hade Jan-Erik, Bo och Ulla. De var så vänliga människor: Bonden var med överallt. När de skördade med skördetröskan, körde de sönder bandet. ”Hur skall vi laga det?”, sade bonden. Min pappa tyckte om att skoja, så han svarade: ”Vi tar ett stycke från dina byxor.” Då skrattade han och sade: ”Mattsson, Mattsson, du kan inte vara utan skoj!”

Han gav ett stort svin att dela med den andra ladugårdskarlen. De gjorde rent och sedan sågade de hälften åt honom och hälften åt oss. Sedan gav han åt oss en gris och sedan mjölk, tre liter om dagen och att föda upp grisen. Det vara andra människor! Med deras barn lekte vi hela dagen.

Min bror, när han var i Sverige, åkte dit till det stället. Han körde bil med sina söner. I det huset som de bodde var den där Olga ännu där. Hon kände igen honom och han kände igen henne. Uno Karlsson fotograferade dem alla utanför kyrkan. De var alla vid liv, men barnen hade blivit större. De var inte mera där i huset.

Det var den där Ulla som var tjock. Min syster var mera mager. Då de kröp in till hönsen där det var en lucka, så kröp min syster Marta in och var därinne. Men den Ulla kröp och blev hängande i luckan. Då skrek hon och då släpade de henne ut med fötterna tillbaka. Då sade de: ”Vad ville ni därinne?” ”Nå, vi ville se hur hönorna lägger ägg.” De hade mycket höns bakom nät. Runt sin gård hade Uno Karlsson så många sorter syrener, vita, röda och blåa. Det fick ladugårdsfrun och tre, fyra andra kvinnor klippa, när de blommade och lägga i korgar. Då sände han det åt fabriken, till parfymfabriken.

I Sverige, när vi körde till julottan, då reste vi alla med häst och släde. Det var i Veckholm. Det var så stilla och snöflingorna föll ner. Det var så festligt, när vi kom dit. Det brann i alla fönster. Många slädar var redan där, som hade folket dit hämtat. Gick vi in, satte vi

oss i bänkar i mitten så. På altaret var en julgran. Sakta, sakta vreds den runt. Där var änglar som vreds åt andra sidan. Ljusen brann överallt på julgranen och i kyrkan. Det glömmes man aldrig. Och sedan när julottan, predikan, var förbi, då kom de in med stora långa stavar med sådana påsar på och räckte in längs bänken. ”Vad gör de?”, sade jag åt pappa. ”Det finns inga flugor. Vad vill de göra med de där påsarna?” Då sade han: ”De kollektar pengar åt kyrkan.” ”Vad är det kollekt?” Då sade han: ”De får kasta in pengar i den påsen.” Då kom de också in hos oss. Då kastade också pappa in pengar. Och på andra sidan också. Två var de. Där männen satt och kvinnorna satt på andra sidan. Så var det också i Svenskbyn. Kvinnorna var på vänstra sidan och männen på högra. Och sedan, när vi körde hem, då var det så fint.

Min mamma var i Uppsala i sjukhuset. Då fick vi köra dit om julen. Så gav han åter åt oss släde. Mammans öra var redan bättre. Vem tänkte ut: När tänderna värker får man i örat stoppa in vitlök. Hon gjorde sönder bitar och stoppade in i örat vitlök. Sedan ville hon få ut det. Men det blev inflammation. Örat svullnade fast. Pappa fick föra henne till doktorn. Där tog han något och ville se in i örat och satte in det. Hon blev medvetlös. Då gav han besked att man fick föra henne till Uppsala, till sjukhuset. ”Där gjorde de ingenting, bara lade mig på min säng.” Där stod hennes namn skrivet, Maria Norberg. Bara med värme, värmde de och droppade in något i örat tills svullnaden föll bort. Då sprutade de och fick ut vitlöken där.

Hon hade då en flicka, som hon födde i Sverige. Barnet fick ligga allena i en kammare, där barnen var i sjukhuset. Hon var inte sjuk, men de lade henne vid en fönsterlucka som var öppen där. När de hämtade barnet för att ammas, var det så kallt. Ansiktet var så kallt. Det blåste ju in på barnet. Mamma sade: ”Tag bort barnet därifrån! Hon blir ju förkyld.” Men de lyssnade inte. När mamma kom hem, blev barnet sjukt. Sedan gick vi till kasern. Det var då vi skulle resa hem. Där blev barnet dött. I Enskede kyrkogård blev hon begravd. Det var graven, det trettiofjärde numret. Jag hade ännu dödsannonsen kvar, där numret var, där hon blev begravd.

När jag reste in det åttionde året, tog jag med det. Kanske jag

kunde gå dit på gravgården och leta efter hennes grav. Men Arvid sade: "Här håller de bara trettio år graven!" Så jag kunde inte mera dit gå och leta efter henne. Min bror blev också uppbränd. Jag visste inte, när jag var där vid graven, att de hade kremerat honom. Men Simon var där. Då tog hans son och visade gravstenen som var där. Det var i Sollentuna.

Min bror hade cancer. Det visste vi inte. Han skrev åt mamma att han blev sjukskriven och hade saltavläggning i högra armen. Mamma grät och sade: "Om jag skulle kunna få se honom ännu en gång. Jag skulle bota honom." Han arbetade i en aluminiumfabrik, där han fick köra med kärra. Det kanske gjorde honom något ont i magen. Förut var han kry. Han var inte sjuk. Sedan, när vi körde in med min son hos Kristina Norberg, Emils syster, då sade jag åt Kristina: "Min man, Johannes, brukade trösta mamma. Mamma grät, när hon fick brev och sade: "Stackars Petter. Han är sjukskriven." Då brukade min man, han var utsupen, säga: "Mor, tänk inte på honom. Han är inte sjuk. Jag var hos honom på besök. Vi satt och drack med honom. Men han kände inte igen mig. Jag hade skägg." Så ljög han. Min mamma trodde det inte.

Den 17 augusti reser familjen Norberg tillbaka till Gammal-svenskby. Det är sammanlagt 183 svenskbybor i denna den tredje gruppen som återvänder.

Jag vet ju att min pappa inte vill åka tillbaka. Han ville åka till Gotland. Där var ju hans mors bror, Hoas hette han. Och han inreste till Kanada. Och där i Kanada blev det bra för folket. Men han var själv inte länge i Kanada. Sedan kom han tillbaka till Sverige. Men jag vet att de stred. Mamma grät och sade: "Vill du inte resa? Jag reser allena!" Då fick pappa ge efter och så fick han följa med. Men sedan här hemma, när vi hungrade, då grät min mamma och sade: "Aj, aj, ja, varför var jag så dum och lyssnade på dem som här nerifrån skrev att de levde bra?"

Det var ju den där Voldemar som vill få mera svenskar hit att de skulle arbeta och han skulle kunna kommendera dem. Han tyckte

själv inte om att arbeta på steppen. Därför lockade han ner den där Alexander, hans frus bror, som kom ner. Hans fru hade ju ett litet barn, som blev här. Han sade: ”Jag kör först ner till syster och ser om det är bra där. Då kommer jag upp till Leningrad och möter dig med barnet. Är det dåligt, då kommer jag tillbaka till Sverige.”

Steppen på 30-talet

Han blev räknad som spion och blev dömd med vår pappa och med Emma Annas pappa, de två bröderna som hade svenska journalister i sin stuga. Sju män blev då dömda i Cherson. De fick sitta i fängelset tre månader tills de blev dömda och sedan utskickade till Sibirien. Han var inte på samma ställe som pappa och Annas pappa var. De var ju med hästarna i skogen. Han fick arbeta någonstans i en trädgård. Han hade lungdot. Från Sverige var han sjuk. Av det låg han också död.

En gång i månaden fick de gå och anmäla sig att de var på plats. Det var när de fick rida på hästen. Det fanns ju ingen bilväg eller någon buss ut ifrån skogen. De tog sin häst och red förbi där Alexander arbetade. De gick in där. Bondens pojke var i gården. Då frågade de: ”Varför är dörren stängd, där Alexander ligger?” ”Han är sjuk!”, sade han. Då gick de in. Han var så svårt sjuk. Då sade pappa eller

om det var Simon att de den andra dagen skulle köra honom till sjukhus. Men andra dagen, när de kom, då hade de redan tagit honom till sjukhuset till staden. Sedan gick de till sjukhuset att besöka honom. Då var han redan död och de hade begravt honom. De fick klockan och en kappa tillbaka.

Av de två bröderna var det bara den som var gift, Gustav, Nils pappa, han kom hem allena. Den andra brodern, Petter, han hämtade en kvinna med sig från Sibirien, en rysk kvinna. Det var en fin kvinna. Och sedan när de tog bort hennes man det trettiosjunde året, så hade hon en fästman som hon sedan levde med. Men hon hade en son efter sin första man, Petter Utas. Sedan gifte hon sig här i Schlangendorf, Sedan reste hon till hemstaden, tillbaka till Sibirien. Men pojken var ju en svensk, Arvid hette han, som hon tog med sig.

Det var det trettioförsta året. Vi visste inte att de reste tillbaka. Sedan fick vi i brev veta att det återvände en grupp till Ryssland, till Ukraina. Och sedan i andra gruppen hade många människor rest. Vi bodde ju vid stranden. Där var vatten och fiskar. Vi tyckte så mycket om att fiska. Petter, min mammas bror, och Andreas, den andra brodern, de var sådana fiskare. De ville hänga vid sin stuga, där de kunde fiska. De fiskade om sommaren, om vintern körde de upp med släde längre. De slog ett hål på isen och då kom alla fiskar upp för att andas. Då tog de och tömde upp fiskarna på isen. En gång var det kväll och de kom inte hem. Då var de oroliga och undrade varför de inte kom hem. De brukade jämt komma hem med fisk men inte så mycket som den här gången. Den här gången hade de två säckar fulla med fisk. De hade varit på andra sidan floden. När de kom hem, hade det gått ett stycke på kvällen. Därför ville de åka hem till Ryssland.

Anna och Marta 1932

Då var det 1933

Det har varit svår hungersnöd 1932-33 men under 1933 får man en god skörd.

Sommaren det trettio tredje året var det bra växt. Det var så mycket

vintervete. När man sår vintervete, då får jorden ett år ligga och inget gräs eller några buskar får växa därpå. Vi var flickor då. Om det var något gräs, fick vi ta bort det. Här vid Dnjepr är det sandjord, Därute på stäppen är det svartjord. Den är så mullrik. Då man går där, sjunker man ner till knäet. Så mjuk är den. När man sedan efter ett år sår, blir säden så hög som människorna, sådan stora, långa ax. Nu finns det inte något sådant vete. Då var det ett slags rött. Det var stora korn. Man kunde inte bita igenom det. Man körde det med präm. Allt sopade de dit. Man lämnade bara så mycket som man skulle ha till att så. De sade att arbetarna kunde äta majs och potatis.

Hela året fick vi varje dag arbeta. Vi fick inget öre för vårt arbete. Vi hade inga pengar att köpa socker och inget kaffe. Sedan om hösten gav de litet. Man tog korn och brände på pannan och kokade det. Men det var beskt att dricka utan socker. Och så fattiga med kläder var vi. Här i Schlangendorf hade de oftare tyg. Så de fick vänta där hela natten till morgonen. Mamma sydde själv kjolar åt oss. Vi hade inga kläder. Mamma fick gå här ute i Schlangendorf och vakta i kö över natten att hon fick litet tyg som hon själv sydde åt oss, klänningar. Vi var så fattiga med kläder. På golvet hade vi mest hö eller starr.

Jag vet när de tog pappa bort. Det är ett av mina tidiga minnen. Det var den svåraste tiden. De tog bort honom det trettiotredje året i mars månad. På tre år blev han dömd för ett brev, som han bar till Kachovka och kastade in där. De var den där Lidas gammelmor som anklagade dem. Hon var ju partiman, som man säger. Hennes son var inte i Sverige. Han var ju i Röda armén. När hon kom tillbaka, då blev hon kommunist. Röda fanan hade hon ute vid grinden. Till henne kom alla GPU, som man säger, som kom ut och undersökte. Den där brevbäraren fick hon också in. Posten som kom från Sverige och posten som gick dit, den var i hennes händer. Hon bodde bredvid Sigalets Annas mamma. Därför såg hon, när de kom från gatan.

Och Kristina moster bodde här och hon bodde bredvid. Då sade hon till Kristina moster: ”Vart hade din man, Simon, och Mats Norberg (min pappa) rott idag.” De hade kommit upp från berget och inte haft något i händerna, bara årorna på ryggen. Hon var klok den

pirkan, chitryj, som man säger på ryska. Kristina moster sade att Mats förde ju dit ett brev och slängde in det i posten i Kachovka. Han var rädd för att det härifrån inte kunde gå bort. Hon var ju tul-len, som man säger, som kontrollerade allt.

Hon hette Lidija. Hon gav ju namnet åt Lida, hennes sons dotter, som bor i sjukhuset. Hon hette Utas i efternamn. Hon var ju en flicka – jag vet inte hur gammal hon var – tills en mans fru blev död. Då gick hon dit hos honom. Och den kvinnan hon sydde så mycket fina kläder. De hade en dotter. Anna hette hon. Hon var åtta år, tror jag. Då gick hon dit till honom. Inte levde den mannen länge. De sade att hon förgiftade honom. Jag vet inte om det var sant eller inte. De sade att han satt vid grinden och talade med grannen som varje kväll. Och om morgonen var han död. Det var inte för att någon expert skulle ta honom och undersöka varför han blev död.

Jag har ett brev från 1934 skrivet av min mamma: ”Här sänder din hustru och dina barn ett kort utav mamma och Petter, Anna, Marta till vår kära pappa. Här kan lilla pappa titta hur vi ser ut. Detta kort må träffa vår kära pappa med fröjd och glädje som vi mottog pappa med glädje och fröjd. Hoppas att de må lyckligt komma fram till vår kära pappa. Jag skall göra breven rekommenderade.”

Ingen kunde åka och hälsa på min far i Sibirien. Vi hade ju inga pengar. Vi arbetade hela året om men fick inte ihop så mycket. Här var en liten ångare som körde från Kachovka till Svenskbyn. Om folket gick över på en sida, blev den sned. Då kom eldaren upp och sade: ”Gå till andra sidan, annars välter vi!” Då körde vi dit och fotograferade oss. Du kan se hur mager jag är, när jag står där. Vi var ju nakna. Jag fick låna skor – det var sådana där sportskor från grannmors flicka – så att jag kunde köra dit och fotografera mig. Vi var så nakna, så fattiga! Det värsta var ju att vi inte hade något bränsle. Då fanns ju ingen som körde bilar med kol som nu.

Det fanns inga träd. De träd som står i rader längs vägarna fick vi plantera 1938 och 1939 före kriget. Vi fick gräva hål och sedan sätta ner sådana träd. Sedan var det några hästar med en stor tunna med vatten i. Med hinkarna fick de vattna träden. Sedan började det regna och de började alla växa. Längs vägarna var det fyra rader men de är

ju nu uthuggna. Vi fick gå fem kilometer från Svenskbyn ända till Vasilevka på den andra sidan Dnjepr. Där hade de bränt ris. Det var stora buskar. När det var snö, blev det vått och då var det inte lätt att bränna. Det kunde snöa, så att vi inte såg vägen, när vi kom hem. Då brukade de komma ut på berget och stå och ropa, så att vi skulle höra och inte villa bort oss. Vinden kunde blåsa upp stora ishögar, som man inte kunde gå över. Vi fick krypa över dem. När det var stilla, kunde man gå bra över dem.

Vi hade en ko. Vi fick ett lass agnar från skördetröskan. Det var ju torrt och det slogs ihop i en vagn. Bakom byn hade folket lite land, där de kunde sätta meloner, bönor eller gurkor. Vi fick hugga av halmen från majsen, binda i buntar och bära hem för att ha något att fodra med över vintern.

Hela gården fick vi gräva om. Jag fick gräva den mesta delen. Min bror lärde sig i Cherson till kooperativtekniker. Mamma släppte honom att lära sig. Hon sade: "Låt honom lära sig. Du får arbeta här." Vi hade ingen kran i våra gårdar. Vi fick ju bära vatten från den enda brunn i byn som var. Potatis satte vi. Men då det inte var regn, var det heller inga potatisar. När pappa kom hem 1933 om våren, var det också hungersnöd. Varför förde han brevet till sin syster? Där skrev han i brevet att hon kanske skulle kunna hjälpa oss med några utländska pengar.

Tre år fick de ju vara i Sibirien utskickade. Det var min pappa, Mattias Norberg, Annas pappa, Simon Sigalet, och Nils Utas, som hängde sig för två år sedan. Maria, hans fru bor ju här och hans två söner är ju i Tyskland och dotter. De bodde i ett stort hus. Det kom två journalister från Sverige. De kom ner och bodde där i två månader, Laustein och Andersson. Laustein tror jag var en tysk, men han kom från Sverige med den där Andersson. De räknade ju Sverige som fascistland och därför blev vår pappa och de andra represserade, därför att de var svenskar. Och efter kriget, varför blev vi utskickade? Våra fäder var ju mest alla represserade. Anna Sigalets pappa, vår pappa. Oj, oj, oj!

Skolan

Svenska kommunistiska partiet hette vår sovchos i byn. Då kom kommunisterna Kasper och Holmström. Jag har glömt bort ännu två rikssvenskar som kom ner. Holmström kom ner med familjen och ännu en som hade fyra, fem barn. De tänkte att de kunde regera här med arbetarna i kolchosen och bli höga herrar. Men när de såg att man fick hungra här och att det inget bränsle var! Här fanns ju inga skogar. Om vintern fick vi bära från andra sidan Dnjepr. Allt som vi eldade fick vi bära på ryggen. Vid gravgården var det sådant gräs, som höga buskar som blev torra. Det fick vi ta och trampa ihop och sedan hämta hem det med två oxar från kolchosen. Sedan fick vi åter trampa ihop det i små stycken och elda.

Och den Kasper fick ju också elda med det här. Hans dotter Wilma, hon tog ju till att lära oss på svenska. Under två år var en rysk kvinna, hon var inte lärarinna, men hon började lära oss ord på ryska. Och Kaspers Wilma började åter lära oss på svenska. På vintern blev skolan inte eldad. Då tog hon hem oss till sig. Där skulle det vara varmt. När vi kom hem i gården, då kom röken ut genom dörren. När vi tittade in var det som om natten. Skorstenen var inte rensad på många år. Den var full med sot och allt kom tillbaka. Så vi fick gå hem och efter det höll hon ingen skola mer. Då reste de till Sverige. Kasper han var gammal. Den Holmström, han hade och två eller tre barn. Han bodde vid vår moster, Margareta, mitt för kyrkan. Han hade en hel stuga men han gick inte på stäppen att arbeta i hettan där. Han vill inte arbeta men ingen gav något åt honom. Så han flyttade också till Sverige.

Vi var ju barn. Vi gick inte i skolan. Här började jag gå. I Svenskbyn var det bara två klasser på svenska. Sedan började jag gå i Schlangendorf.

Skolbarn vid Gamla skolan

Men jag gick en månad. Då sade min mamma: ”Anna, du får stanna kvar och arbeta. Jag förtjänar inte åt er alla.” Då pappa kom från Sibirien, födde mamma Simon, den 27 augusti det trettiosjunde året.

Vi talade gammalsvenska hemma. Vi hade ju psalmboken, som vi sjöng på högsvenska. Min mamma sjöng. Hon lärde sig i svenska skolan. De hade examen. De fick också gå till konfirmation i skolan och då fick de lära alla buden och Fader vår. Vi fick först på ryska och sedan när Wilma kom på svenska.

Matematik var det värsta. Jag hade ingen tid att lära mig. Jag var ju bunden. Jag fick om sommaren arbeta på steppen. Men om vinter fick jag söka ved att elda. Och hela sommaren fick vi ju också elda. På hösten fick jag under bergen hacka nyponbuskarna. De är ju piggade. Ända upp till Klosterdorf växte under berget stora nyponbuskar. Jag hade en liten yxa och ett litet rep och jag visste från vilken sida man fick börja. Det som inte vet kan inte göra det, eftersom den är så piggad. Så jag bar upp om hösten en hel hög, så att vi om sommaren skulle ha något att elda av och koka mat med. Jag brukade

gråta och säga åt mamma: ”Mina händer blöder redan. Jag kan inte mera.” ”Nå, Anna, Anna. Vad skall vi elda med? Vi har ju ingenting att elda med. Vi behöver koka mat.” Då fick jag åter ta repet och yxan och gå. Och hämta upp att vi skulle ha att koka mat med.

Sedan hos den Wilma. Alla hade ju fäder. Det var när min far första gången var dömd tre år i Sibirien. Det var den tiden, då vi lärde oss hos Wilma. Ettan, tvåan och trean kunde jag. Fyran kunde jag inte. Då lämnade hon mig efter timmarna i skolan. Allena stängde hon in mig. Jag ville gå ut, men hon slet tillbaka mig och inte släppte hon ut mig. Hon stängde dörren och jag fick bli där.

Det blev ju snart afton. Jag var så rädd allena att vara någonstans och bli kvar. Jag kunde inte heller lära mig. Jag satt vid fönstret och tittade ut hur folket där gick. Det var ju skolan vid kyrkan. Där Viktor Norberg nu bor och sedan den andra stugan var det. Jag kröp ut. Ingen människa trodde att jag kröp ut genom luckan. Det var så högt. Det var två meter, tror jag, från jorden ända upp till den sista rutan. Ovanpå var en lucka som var öppen. Nå, jag kastade min väska ut. Jag var ju mager. Genom en sådan ruta kröp jag ut. Först med fötterna: Hur jag än ställde fötterna, kom jag med fötterna ut. Sedan såg jag. Nu får jag släppa mig. Så släppte jag ner mig, så jag föll på rygg.

Kom jag hem gråtande. Mamma sade: ”Vad är det idag för länge att du inte kommer från skolan. Var är du, var är du?” Då började jag gråta och säga: ”Mamma, hon stängde in mig och lämnade mig efter timmarna i skolan att jag skulle lära ut fyran. Jag har ju ingen tid att lära. Hela dagen fryser jag och får bära bränsle.”

Ännu till kon fick vi gå till kolchosgården och lägga oss. Där var ju sådana högar av halm som de fodrade kreaturen med. Hö var det också. Då fick vi göra så att vaktmannen inte skulle se oss. Han var i stallet och kom ut och rökte. Det var ju kallt. Det var vinter. När han gick in till stallet, då sprang vi dit med säcken och stoppade in. När majsens är grön, har de en maskin som hackar sönder den och den går in i en silo. Då strör de salt över litet och skvätter litet vatten på att det skall dra. Man får krypa ner på stegen. Vi satt och passade till den vaktmannen gick in. Då sprang vi ner på stegen och tog åt oss. Det har en sådan doft.

En gång gick vi in. En gång skrek Alvina Norberg. Hon stod på vakt. En fick jämt stå på vakt. Hennes säck fick vi också kasta in där. ”Kom ut, vaktmannen kommer från stallet!”, skrek hon. ”Kanske kommer han inte”, sade vi, ”om vi sitter tysta utan något ljud.” Då gick han tillbaka. Då var vi så fröjdiga. Då tog vi våra säckar och kom hem åter. Varje kväll fick vi gå. Vi hade ingenting att föda kon med över vintern, Hur skulle jag kunna lära mig?

Andra dagen gick mamma till Wilma dit och sade: ”Du har inget hjärta i bröstet. Du vet inte att Anna har ingen tid. Hon får söka allt och göra allt och hämta vatten, när vi kommer från arbetet. Hämta vatten och hämta bränsle och föda kon. De andra de har sina fäder som har hästar. De kör.”

Om vintern körde de ut över Dnjepr och där tog de ved och lastade fullt och hämtade hem. Barnen till två tyska familjer var också med mig. Vi brukade vara fem stycken som gick och hämtade ved och det höga gräset som växte med sådana tjocka stänger. Jag hade ingen barndom. Jag var som en träl, som en slav.

Min mamma var ännu sjuk. Det var den tiden, då pappa var borta också. Hon fick malaria. Här under berget var ju många sjöar. Här var de här harkrankarna och mygg. På steppen, när vi hackade rovor, hade vi en flaska med fotogen. Där stod den. Och fjädrar från höns. Vi hade inga gäss. Vi fick göra fjädrar med fotogen och stoppa in under duken åt oss. Det var så mycket att man inte kunde andas. Hela dagen fick vi lukta den fotogenen. Det var grymt. Hon var så sjuk. Hon låg. Kinin fick hon dricka. Det är ett slags beska tabletter, gula och gröna. Hon drack gula, då spydde hon inte. En gång var det gröna, då fick hon spy.

Då fick jag valla kalvarna istället för mamma. Det var arton kalvar. Jag fick jaga ut dem bakom byn.

Däruppe var ett gammalt svenskt hus vid Storbacken. Edvard Knutas, tror jag det var som bodde där. Där hade han fyra körsbärsträd satt. Men det var inte sådana som nu. Det var som vilda körsbär. Vi hade inga bär. Jag gick och åt, även om de inte var söta. Jag var så hungrig efter bär. Då var det middag. Jag fick kalla kalvarna in åter. Först fick de dricka och sedan in med dem i stallet. Det blev mig så

dåligt, så dåligt. Jag kom ut från kolchosgården. Där var ju akaciera-der. Jag kunde inte mera gå. Så lade jag ned mig i skuggan. Och där hade folket hittat mig medvetlös. Jag visste inte att jag kunde bli medvetlös. Tills min mamma tar och skakar mig och ropar: ”Anna, Anna, vad är det med dig?”

Jag låg som en död. Då sade jag: ”Jag åt körsbär och det är mig så dåligt.” Då var ännu en kvinna som hjälpte att lyfta upp mig. De förde hem mig och mamma gav åt mig salt vatten och satte in det i hal-sen. Och fick jag allt spy ut. Så blev jag stark och åter kunde gå med kalvarna. Det blev mig så dåligt att jag inte visste att jag hade förlo-rat medvetandet.

Min mamma var ännu sjuk och sedan en gång kom hon ut på ga-tan. Då var där en ryss, Krakovskij. Han var vår granne över gatan. Han var en så bra man. Familjen var invandrare från Polen. De hade fyra barn. Vi lekte tillsammans med dem. Då såg han min mamma och sade: ”Vad är det med dig? Varför är du som en ande?” Då sade hon: ”Malarian har klämt mig. Jag ligger redan sedan två veckor. Jag kan inte gå på arbetet.” ”Varför kom du inte till mig? Jag skall bota dig!” Han visste ett slags gräs. Det heter Ivan-da-Maria. ”Jag skall strax gå och hämta åt dig!”

Han gick hem och hämtade fyra stänglar. Det var så högt med gula blommor på sig och blad var på. ”Lägg in det i en halvliter flas-ka brännvin. Låt det stå två dagar och ta sedan en sked om morgonen och en om kvällen.” Så började mamma göra det och hon blev frisk och började åter arbeta.

Det var det gräset som jag sade åt Emma Knutas, då Gustav var sjuk. Han var så sjuk, när jag hämtade honom från Cherson. Min mamma låg då i Cherson på operation. Jag tror det var det sextiotred-je året. Hon hade bräck här i sidan. Jag kom dit att köra hem. Då sit-ter Gustav där med en säck med flaskor och grejer, som han hade varit i sjukhuset med. ”Anna”, sade han, ”är der du? Varifrån kom-mer du? Mig skrev de ut så att jag skall komma hem och dö. De kas-tade redan upp mig där de döda ligger.” De kunde inte bota honom. Han hade något i magen, tror jag. ”Jag har redan köpt biljett till Ka-chovka”, sade han. ”Det finns ingenting mera till Berislav.”

”Varför?”, sade jag. ”Om tio, femton minuter går bussen till Berislav.” Så köpte jag åt honom för mina pengar en biljett till Berislav. ”Vad skall jag då göra med min biljett?” ”Kasta ner den!”

Då kom han ut med mig. Då var han så fröjdig. På vägen blev vi stående i Tjaginka. Jag satte dit honom vid ett fönster som var öppet i bussen. Självt satte jag mig där platsen var rätt över. Jag hade hans väska med grejerna hos mig. ”Anna, giv mig vatten!”, sade han. ”Där finns vatten i flaskan.” Gav jag åt honom vatten. Drack han. ”Vi är snart hemma”, sade jag. ”Sitt bara bra.” Jag tänkte att jag inte kunde hämta hem honom. Han var så svag.

Vi kom till Berislav och gick in till stationen. Då lade han sig på rygg. Jag gick snett ut där de sålde glass. Jag köpte två påsar glass, en åt mig och en åt honom. Jag hämtade in och gav åt honom. Jag lyfte upp honom och sade: ”Ät något kallt. Då har ju sådan hetta i din mage. Därför är du så dålig.” ”Jag är rädd att äta något sådan.” ”Gustav”, sade jag, ”kallt det botar dig.” Då började han äta och åt upp det. ”Anna, nu började det bli ljusare för mina ögon.”

De körde då kol till vår sovchos. Gustavs son körde med en stor bil. Då gick jag ut och höll fast den bilen och sade att han skulle komma upp i bussen och hämta pappa, därför att han inte kunde gå hem. Då steg han upp och såg genom runda fönstret. När han såg sitt hus började han gråta. ”Gustav, varför gråter du?” ”Ser du, där är mitt hus. Jag trodde att jag inte skulle få se mitt hus.” ”Förut Gustav, fanns det inga doktorer. Då botade folket sig själva. Så får du också bli botad själv med folkmedicin. Då får du se. Då kommer du en gång ihåg att jag har sagt.”

Då kom sonen ut och hämtade hem honom. Då sade jag åt Emma, hans dotter: ”Emma, gå över till Krakovskij. Jag sade till honom att Krakovskij botade min mamma. Sök, efter det där gräset någonstans ute vid Novorajsk. Ivan-da-Maria heter det. Det är inte stort. Det har blad på sig och ovanpå har det gula blommor.” Med motorcykel reste de ut och hittade det gräset. Sedan började de ge åt honom och sedan blev han bättre.

På nacken hade han en böld. Jag arbetade på kliniken med att städa och koka spetsarna och rensa allt. Då kom han dit. Han hade varit

i Berislav, där de hade rensat såret på ryggen. Det var stort. ”Har du sett sådant?”, sade en av mina arbetskamrater. Själv hade hon en mask för munnen. Jag ville inte säga att det såg grymt ut. ”Som rys-sen säger”, sade jag, ”till bröllopet blir det bättre.” Då skrattade ännu Gustav. Hon gjorde ingenting på det såret, bara smörjade runtom med jod och satte fast det med plåster. Två veckor senare ropade hon till mig att allt var fast och hon behövde inte kleta något mera dit. Jag sade ju att det blir bra. Och då tackade den Gustav mig för det gräset som jag hade sagt åt Emma. Det gräset ställer honom på fötter.

Så levde han tills han blev död. Han fick något på näsan sedan. Men jag såg honom inte sedan mera. ”Anna”, sade han, ”dina ord gick till Gud. Hade jag inte träffat dig hade jag inte vetat vad jag skulle göra. I Cherson blev jag utkastad. Det fick ingen bot för mig. Jag blev bara värre.” Jag tror han levde till åttiosjätte, åttiosjunde året.

Emma Martis var inte bra med honom. Det var ju hennes far. Så som jag tyckte om min far! Hon var sådan att han inte ville äta, när de åt. De reste sedan in i Tyskland. Hon ville åt Tyskland. Det var Anna, tror jag, som skrev till Sverige till hennes släktingar, då Anna Lindh ännu i Sverige var utrikesminister. Så fick de svar från Anna Lindh, ett sådant brunt kuvert. Då kom Anna till mig att jag skulle läsa och översätta. Då skrev hon att de sextiotredje året stängde grän-sen, tror jag, att Sverige var överfullt med utlänningar. Att vi räknades som ukrainare, inte mera som svenskar. Då blev hon arg också kastade det brevet på bordet och gick. Anna fick springa efter henne. Först var de i Kiev på svenska konsulatet.

Anna läser långt senare bok om Sverige

Vi gick ju här i svenska skolan. Den Wilma fick vi ingen tolk från. Sigfrid Utas blev lärare. Jag tror det var trettiofjärde året. Två klasser hade han lovat lära. Han var inte högre. Tredje och fjärde klass fick han lära. Det var en lärare! Han var ju från vår by. Var han lärde sig, vet jag inte. Han var duktig i gymnastik. Vi hade gymnastik med honom. När vi skrev, fick vi läsa. När vi läste, fick vi skriva. En enda tavla hade vi och en karta med hela Ryssland. Jag skrattar, när jag tänker på hur Alvina Norberg skulle visa gränsen för hela Ryssland. Då gick hon längre bort från gränsen och tog Polen och Tyskland med. De lärde sig dåligt.

Jag satt i första bänken. Min man satt med Johannes Hinas. Och sedan satt Emil Norberg och sedan satt jag. Emil Norberg han lärde sig dåligt. Han kunde inte men jag fattade fort.

Vi hade ju också sångtimmar, så att vi fick sjunga. Då såg Sigfrid bara på mig: ”Anna, du börjar!” Jag fick börja. Jag sjöng så bra. Jag lärde mig bra men min man, Johannes Hinas och Emil Norberg tittade bara in i häftena, hit eller dit. Jag kunde lära mig tabellen från fyra och ända till tolv. Jag säger att när jag hade tid att lära, lärde jag mig bra. Där bakom i skolan var det Alvina Norberg och Matilda Norberg, Anna och Johannes Knutas och Andreas Knutas.

Jag tror det var arton skolbarn där i första klassen. Men vi lärde oss fort. Jag hade ju inga kläder. Marit, moster, skänkte åt mig en fin duk med fina blommor. Vi lekte ute på gården. Det var redan så litet höst. När vi lekte, så blev jag het och lade duken ner där på stenarna, på muren. Sedan ringde det och sprang vi alla in. Och när jag satt därinne kom jag ihåg att min duk låg därute. Jag visste inte, skulle jag be att få gå ut. Då börjar de skratta, tänkte jag. Och då satt jag tills timman var slut. När jag sedan sprang ut, var duken borta. Där genom skolgården gick ju folk jämt hit och dit. Jag saknade min duk så! Min mamma fick se var jag gick ut. Skolbarnen trodde inte att jag gick ut genom fönsterluckan. Det var på Wilmas tid.

Annas vackra handstil

Min mamma, hon grät hela tiden och sade: "Aj, aj, aj." Min mammas släkter reste alla hit. Två bröder var utan barn. Min moster Stina och min moster Margit, som vi säger, de var tre systrar. Margit hade inga barn. Min mamma och min moster Kristina hade barn. Min mammas bröder, Petter och Andreas, hade heller inga barn. De var barnlösa och deras far var krympling. Han hade ett ben som var hopsnört, så han kunde inte räkka ut det.

De fattiga flickorna var tjänare hos de rika. Och de rika pojkarna

började tycka om fattiga flickor. Min morfars mor, hon tjänade också hos en rik. Då fick hon ett barn från honom, ett pojkbarn. Men vart kunde de lämna barnet? De fick ta det med sig ut femton kilometer på landet, där de lade högar med säd. Barnet fick sitta där i skugga allena tills hon gav mat åt honom. Där vände hon honom efter solen i skuggan. Och så fick hon ta hem barnet över natten och då blev det sjukt, Diphter som man säger på tyska. Då tog hon det i lindan, som man säger, femton kilometer om natten ända in till byn till en kvinna som var som sjuksköterska. Det fanns ingen doktor i byn. Och benen som hon hade fastklämt, det blev också så. Han kunde inte räcka ut sitt ben. Han gick med krycka.

Han fiskade. Han arrenderade en ö som var på andra sidan Dnjepr. Där var det en sandö och en bakom. Det var mycket fisk därinne. Där hade han sin koja utgrävd i jorden. Där var han hela sommaren. När han hade fisk, tog han en båt och körde till Kachovka. Åter köpte han där bröd och något annat till sig och hämtade åter hem åt dem och åter reste ut. Han hade en katt. Då var det mycket fisk. När det var vinter, kom han hem. Men den katten blev kvar därute. Om vintern satt de i mörkret. Det fanns ju ingen fotogen. Då hörde de något som klämde på klinkan. Då gick de ut och öppnade. Och katten kommer in. Han var man att ta tassan upp och klämma på klinkan, så att dörren gick upp. Så hittade han hem. Han kom över isen på snön hem.

Min mans far hade en tysk mor. Hon var ju en Portje. Det var den enda familjen i Schlangendorf, med det namnet. Hon tjänade hos en Hoas som piga. Han var ju gift, den som var i kyrkan. Han förförde henne, så att hon fick min mans far. Han visste inte hur hans farsnamn var. Han sade bara Portje, Fredrik Fredriksson. De tog alla grejer från kyrkan till Visby. När de skrev den där boken *Svenskbysläkter*, då stod det skrivet Portje, Fredrik Andreasson. Min farfar visste inte att han var Andreasson. Andreas, det var den som var i kyrkan. Det var han som förde alla register om dem som blev födda och dem som blev döda. Därför fick ingen veta vad han hade i familjen. Men han gifte sig inte med henne. Det var så hemligt att ingen fick veta från vem hon hade det barnet. Då hon inte var gift med någon, fick

hon skriva barnet på sin flickfamilj, Portje. Sedan gifte hon sig, tror jag, med en Hoas. Var det en bror till den här Andreas som förförde henne? Två pojkar, Jakob och Johannes, och två flickor, Katja och Alvina, hade de.

Efter kriget hade jag en brevväxling med en vars pappa hette Johannes. Hon skickade sitt foto till mig och jag skickade ett foto på Portjes familj till henne. 1989, när jag reste med min son till Gotland på 60-årsjubileum, var vi hos Arvid. Den första augusti var vi på gudstjänst, en söndag. Sedan körde han oss på måndag till Jönköping. Där var svenskar som bodde där. Där var åter gudstjänst. Kjell Knutas, prästen, var där. Där fick vi middag och sedan kom svenskar till oss. Min mans fars syster Alvina, hon levde ännu. Hon var där med sin dotter. De gav oss sin adress och sade att vi skulle börja brevväxla. Min mans far visste inte att Alvina levde. Han levde sin tid och visste inte att hans far hette Andreas.

1935-36

Jag gick trettiofemte och trettiosjätte året hos Sigfrid. Han var en sportsman. Han tog ju första stället i Ukraina med cykel. Han hade en svensk cykel. Från sin gård hemma tränade han till Majaksvägen, som de brukade kalla den, och tillbaka.

Sedan var det en tävling i hela Ukraina. Då tog han sin cykel och reste också dit. Sedan tog han första stället och kom med motorcykel hem ända in i byn, där som byrådet var. Blev han stående där med motorcykel och cykel i vagnen därinne, sidovagnen. Och allt folk sprang dit. Så fotograferade de honom. Han hade ju ett band över sig att han var mästare. Han fick motorcykeln till skänks. Då var vi stolta över att vi hade honom.

Han var en sådan sportsman. Han hade ju fyra bröder. Julius han var i Kronstadt, när kriget började, och blev där. Han omkom, tror jag, också i Kronstadt. Johannes var hemma. Han var gift. Sedan Emil och Oscar. Emil är kvar ännu i Sverige. Oskar blev i Tyskland död. Oskar var ju granne med min man. Vi brukade köra ut med bå-

ten. Här var stort vatten och där var gräs. Vår kolchos hade en stor båt, där tolv män kunde sätta in sig. Så de körde med den båten över Dnjepr att mjölka. De hade mjölkorna däröver många år.

Då brukade vi sjunga och spela. Vattnet var stilla och det var så fint och det doftade så vackert. Det var den tiden, då vi var unga och hade det bra. Sedan gifte sig Sigfrid med en tyska härifrån tyskbyn. Det var på den tiden som de inte hade lova att tro på Gud. Jag vet inte vem som fick skriva de plakaten: Bort med julen och med religionen.

Vi gick alla till skolan om det också var jul. Emil Norberg kom inte. Två dagar var han hemma. Sedan när han kom till skolan, sade Sigfrid: "Var var du att du inte kom till skolan? Kan du inte läsa?" Då sade Emil: "Det var ju jul!" Då sade Sigfrid: "Ser du vad där är skrivet: Bort med julen och med religionen." Emil svarade: "Jag säger så. Hit med julen och med religionen." Då jagade Sigfrid ut honom att han skulle gå hem efter mamma.

Då kom Margareta ner, hans mamma. Då skällde hon ut Sigfrid. Då sade hon: "Du är ung. Du vet ännu inte om livet. Du får se att Gud straffar dig att du utskjuter Gud." Han sade: "Visa åt mig var är den Gud. Jag vill spotta honom på ögonen." Då sade hon: "Gud straffar dig att du säger så!" Sedan gifte han sig. Marusja hette hans fru. De fick ett barn. Det barnet kunde inte öppna ögonen. Det levde inte länge, så blev det dött.

Vi var så bra kamrater med Oskar. I Tyskland fick han veta vår adress. Han låg på sjukhuset. Vi fick sista brevet av honom, där han skrev hur vackra dagar vi hade tillsammans. "Nu är jag sjuk och sitter här", sade han. Han hade gjort något mot tyska lagen. Då hade de honom förgiftat. Sedan fick Sigfrid veta att vi fick sista brevet av honom. Och han blev död, Oskar i sjukhuset. Sigfrid bad att vi skulle skicka det brevet till honom. Han var också i Tyskland. Då skickade vi det sista brevet till honom. Då skrev han: "Ni vet ju hur Oskar var. Han var uppriktig. Han var inte rädd för döden. Därför fick han döden."

Han kallade dem för mördare, att de sköt judarna ihjäl och mot ryska fångar gjorde så orätt. Sigfrid visste heller inte var de grävde

honom. Sigfrid reste sedan över till Sverige med sin familj. De hade sedan en dotter. Hon var normal. Och en son, den sonen hette Sigfrid. Sedan skrev jag till Maria Utas: "Jag skulle vilja ha adressen från Sigfrid." Då skrev hon till sin bror Petter. Han bodde nära Sigfrid. Då skickade de två foton från Sigfrid. Han råkade sedan ut för en bilolycka i Sverige, så att han inte kunde gå. Han kan inte ta ett steg, skrev de. Den flickan hade redan ett par på åtta – nio år. Och den sonen hade också ett barn redan. Och där satt hans hustru Marusja och han. Vi vet ju vilken lärare han var. Vi hade bra minnen från honom. Han lärde oss mycket, så vi blev bra människor.

De blev dömda 1933. 1936 kom de hem, densamma månad. Jag sprang från Svenskbyn ända ut till Mühlhausendorf för att möta dem, när jag fick veta att de kom gående. Jag vet inte vem som hade sett att de kom gående. De var magra, magra. De bodde i stallet i skogen. De fick sköta hästar åt ryska marskalkar. De hästarna hade vita sockor om fötterna. Sådana var ryska rashästar. Då kom höga herrar från Röda armén och tog hästar ut på Krasnyj Plosjtjad (Röda torget) i Moskva. Då satt Vorosjilov och Budjonnyj på dem. Det var då kriget var slut. Budjonnyj och Rokossovskij var då ännu marskalkar.

De var i Nizjnij Volgovskij kraj, i staden Balasjov. Först var de i staden. De fick sova på ett kontor, på bordet. Det var 1933. Hans mamma blev död här. Som han sade, hörde han någon som kom in och kastade bräder ner på golvet. Då skakade han Simon, Annas pappa och sade: "Simon, Simon, vad var det här?" Då sade han: "Jag hörde ingenting." Här var någon som kastade bräder på golvet ner." Det var inget elektriskt inne där. Med tändstickor lyste de. Ingen var där inne. Dörren var fast. Och den tiden blev hans mamma död här.

Kjell, den prästen som brukar komma ner här, hans pappas bror var Alexander. Hans fru hade fött ett litet barn, då vi kom ner i tredje gruppen. Hans syster reste i första gruppen ner med sin man. Då skrev systemens man att de hade det bra, att de fick kor och har mat och höns och grisar. Men de tvivlade och trodde inte. Då sade han: "Jag reser allena ner till min syster. Då undersöker jag om det är sant. Då kommer jag till Leningrad och möter dig. Du reser över havet och då möter jag dig med barnet i Leningrad. Om det är dåligt, då

kommer jag tillbaka.” Aha! Tillbaka kom han i fängelset med vår pappa. De räknade att han var spion. Hans far och hans bror, Petter och Gustav, de blev också arresterade med de två svenska journalisterna som bodde hos dem. Det var sju män som blev dömda. De körde dem till Cherson. I fängelset hade de Alexander och den där Laustein. De hade inte rätt att döma Andersson och Laustein, eftersom de var utländska medborgare. De fick släppa dem lösa. Då tog de med sig en flicka från deras familj, Maria och Kristina. Alvina, en mindre flicka, blev kvar. Men de slapp inte till Sverige, de fick stanna i Leningrad. De fick vara där ett helt år. De födde ett barn där i Leningrad, innan de slapp till Sverige.

Terrorn kulminerar

En stor arresteringsvåg sveper fram över byn i november 1937, när Stalinterrorn kulminerar.

Den sjunde (femte) november kom de om natten i en bil som var utan fönster, bara en dörr. Den kallades ”Svarta kråkan”. De hade redan sett ut vilka folk i byn som skulle bli borttagna. Den natten som de tog pappa var det också fem andra män som blev tagna från Svenskbyn.

Med de ryska polismännen som var fick också våra bymän vara med. Det kom en Mitka Krakovskij som var ryss med in. De tog vår pappa och sedan sökte de vad som var. Vi var ju fattiga, men bakom ugnen hade vi ett skåp. Där låg något från vår första och andra klass. Då var det sådant papper. Det var halm på. När man skrev, så kom halmstycken ut.

De lämnade ett papper på bordet med ett stort Z, att de inte hittade någonting. Mig förde mamma bort till sin syster Margareta framför kyrkan, därför att jag tyckte så om pappa. De var rädda att jag skulle klämma mig fast vid honom att de inte fick bort mig.

På morgonen, när jag kom hem, var pappa redan borta. Jag tyckte så mycket om pappa. Han brukade fläta korgar, laga skor om vintern,

göra kvastar. Han sjöng jämt. När han var i fängelset, lärde han sig många ryska sånger. Han sjöng och jag sjöng med honom. Så jag kan alla de ryska sångerna. Mamma brukade vakna upp och säga: ”Anna, du sitter ännu!” ”Ja,” sade jag, ”pappa sjunger ännu och jag sitter med.” Det var det trettiosjunde året och vi visste inget från honom.

Det trettioåttonde året var vi om sommaren ute på steppen. Här sådde de ju bomull ut från byn ända långt ut på landet. Många ton bomull tog de härifrån. Min mamma hade ett tiotal kvinnor. De fick hacka och gallra och i augusti redan börja plocka bomull. När man droppade en stor säck full, var det bara tjugofem kilo. Vi fick bära ut från fältet. De körde inte in, därför att det var bara bomullsbuskar. Det var ingen väg. Vi fick släpa ut den långa säcken på jorden, så att de fick väga den. Då kom brigadiren ut och sade: ”Maria och Kristina, ni får in. Era män vill tala med er. Gå hem! De tar er med hästar och vagn.”

Då gick vi hem. Vi hade bara ett bröd kvar som mamma hade bakat. Förut kunde man ju inte köpa något bröd i affären. Vi fick själva baka på ugnen i stugan. Ett bröd tog hon med sig. Vi körde iväg till Berislav. Så gick vi in i den stugan där polisen bodde. Den är ännu kvar den stugan där. Där stod en vaktman vid dörren till källaren. Därnere var det mörkt. Vaktmannen med bössan stod där.

Då vi kom in sade han: ”Sätt er ner här på stolen!” Mamma satte sig ner. Hon hade ju den lille Simon med sig. Sedan ropade han ner: ”Matvej Matvejevitj, na vychod!” (Mats Matsson, kom ut!) Jag gick dit vid dörren. Jag var nyfiken och tittade ner: ”Vad är det. Han kommer inte ut?” Då hördes där nere något, tills jag såg att pappa kom längs väggen. En hand höll han i byxorna. De hade tagit bort bältet från honom. En halvtimme tror jag det tog tills han kom upp.

Han var utmattad som en ande, utmattad. Kom han och satte sig på en stol. Han kunde inte sitta stilla. Han darrade så. Mamma gav åt honom Simon att hålla. Han kunde inte hålla Simon på famnen. Så darrade han och det skakade så med honom. ”Aj, aj”, sade mamma, ”vad har de med dig gjort?” ”Oj!”, sade han. ”Maria, Maria”, sade han ”om du skulle fått veta hur de pinar oss! I den där lilla kammaren där inne sätter de in en smal bräda från en stol till en annan. Där

får vi sätta oss på den brädan. På en sida står en stor man med stora nävar, på andra sidan en annan. Där sitter den bakom bordet och frågar: ”Nå, kontrarevolutionär! Ja, ja, vill du skriva under det? Vill du få se din familj, skriv under det! Annars vet du vad du får – kulan i!” Då sade de: ”Vi kunde ju inte skriva under oss för det som vi inte har gjort, som vi inte är. Där är ju bybor, ryska bybor, Krakovskij (som bodde vid oss). Tag folk och kom ut och samla alla byns folk ihop och låt dem säga om det är sant. Det är ju inte sant, det de säger på oss. Vi är ju duktiga arbetare.” Min pappa var i kolchosen. Han fiskade åt dem och gav och allt var bra. Han arbetade varje dag.

Men de lyssnade inte. De sade nej. Då fick de knytnävslag. Den ene slog från en sida, den andre från andra sidan. Då föll de ner. En hade proteser i munnen. Då flög de ut. Och då trampade de sönder tänderna åt honom. Blodet rann tills han var medvetlös. Då tog de honom i benen och kastade ner honom i källaren. ”Hur många gånger har de pinat oss? Tills vi inte mer kan komma upp ur källaren. Då tar de oss in i Svarta kråkan och kör oss till Cherson. Där föder de oss två eller tre veckor tills vi kan börja gå. Då hämtar de hit oss igen. Varje natt, några tre fyra gånger om natten, pinar de oss. Där nere får vi sitta på bara golvet. Den källaren är ju litet. Där kan vi inte räkna ut fötterna. Vi får lägga fötterna över varandra på den kalla källaren.”

”Det är sista gången som jag ser er”, sade pappa. ”De sade så åt oss.” De var trojkan. Tre män som dömde dem. De hade ingen som kunde komma ut och säga att de var rena arbetare. De lyssnade inte. De dömde dem till att skjutas. Vi tog farväl av pappa. Det var sista gången som vi såg honom. Då sade han: ”Kanske vi blir utskickade på evigt utan förbindelse att skriva. Kanske vi kan ändå få något veta, att någon kan komma upp där vi får bli. Eller så blir vi skjutna.”

Pappa sade ännu så åt mamma: ”De kommer att konfiskera. De har inte lov att ta bort mer än maskinen.” Vi hade en svensk Husqvarna, en symaskin. ”Bär bort den symaskinen hos de ryska grannarna.” Så gjorde mamma också, bar bort den symaskinen. Om de inte kom inom två eller tre dagar var vi skyddade, menade pappa. Så var det också.

Så blev de bort, bort, bort. Kriget kom och vi blev till Tyskland jagade. När vi kom hem från kriget började vi åter fråga hos NKVD i Berislav. "Var blev våra män?" Då sade de: "Vi skriver till Odessa. De blev förda till Odessa."

Då kom ett brev från Odessa. I brevet var två papper. Där stod: Matvej Matvejevitj rehabiliterad. Inte skyldig för något. Berija hade gjort många till fiender som blev skjutna. Över hela Ryssland blev ju sådan terror gjord. Vår far blev också skjuten. Då stod det på det andra pappret att om de hade konfiskerat något från oss, så skulle vi ta pappret och gå till dem, så skulle de få lämna tillbaka allt. De tog ju ingenting borts, så vad skulle vi då göra. Vi vet att de blev skjutna, kanske i Odessa, men exakt var vet vi inte.

Berija ljög för Stalin. Och Stalin trodde honom. De hade ju en trojka. De hade inga domare som satt och lyssnade hur folket talade. De hade tre män som bestämde. "Du blir skjuten!" Hur blev de inte behandlade i Berislav!

Sjutton män och en kvinna blev alla borta. Inte bara här utan över hela Ryssland! Lidija Utas man, hans pappa blev också borttagen. Min grannes morfar blev också borttagen. Alla dessa arbetare blev represserade och Stalin trodde den där Berija. Men den där Berija sköt de ju sedan ihjäl. Han hade ännu bältet på sig. Där satt ju alla krigsmarskalkar. Jag kommer inte ihåg hur de hette. De dömde honom. Han gick ännu förbi och hotade dem, att han ännu visade för dem vad han kunde göra. Då tog de bort bältet för honom. Då fick han hålla i byxorna. Och sedan när de hade uppläst allt vad han var skyldig för, då blir han fördd i en kammare in. En stod där med en pistol i nacken och sköt honom ihjäl. Det var tusentals som alla blev bortskickade upp till Gulag eller till Sibirien. Många blev skjutna. Också deras kvinnor blev utjagade inte bara männen. Så blev de också uppskickade till Norden. Emmas farfar blev också represserad men också Matilda Norbergs far.

Romantik

Min bror lärde sig att spela. Här var en tysk by. Där fanns tre bröder som var musikanter med fioler. De var överallt på bröllop. De var så bra musikanter. Kraus hette de. Vi kallade dem för krauserna. Då fanns i Svenskbyn de tre bröderna Knutas, Johannes, Andreas och Gustav. Här i Schlangendorf fanns också de som spelade på fiol. Den där Johannes han lärde sig också här. Han kunde spela på alla spelsaker, på flöjt och på dragspel och på gitarr och på fiol. Han lade fiolen på nacken och spelade och dansade.

Min bror gick också dit och lärde sig hos de där bröderna. Vi var skolkamrater med Andreas. Han ville att jag skulle gå med honom. Min Johannes, han satt och väntade i en syrenbuske att jag skulle komma allena hem från klubben. Men Andreas stod jämt med mig vid grinden. Månen sken och mamma kom ut: ”Anna! Det är tid att komma in!” ”Strax, strax, ännu litet!” Han sade: ”Jag släpper inte in dig förrän du säger att du börjar med mig gå, att du säger ja åt mig. Vi skall stå tills de börjar jaga ut korna på morgonen.” ”Du är ju tokig”, sade jag. ”Mamma kommer strax ut med en käpp och jagar iväg dig”, sade jag. ”Till andra gången säger jag ja!” Då sprang jag in. Jag var inte på klubben en gång. Och då var det en flicka som han förde hem. Det var en fin, tysk flicka. Hon hade två flåtor. Sedan den gången gick jag inte mera att dansa med honom. Då var min Johannes här. Här var han som inte mera släppte lös mig.

Det stora fosterländska kriget

I juni 1941 inleder Tyskland sitt anfall mot Sovjetunionen. Det berör också byborna. Bland annat blir de uttagna till befästningsarbeten. De får gräva stridsvagnshinder.

Vi blev utjagade för att gräva skyddsgravar för stridsvagnar. Hundra kilometer fick vi gå hela natten till fots. Det var åt ryssarna vid floden Ingul. Tyskarna var ännu längre bort. Det var två eller tre meter

jord som vi fick kasta upp. Då hjälpte mig Johannes och den andra Alvina Norberg. Hennes fästman var Johannes Hinas. Det var precis den tiden, då aprikoserna var mogna. Varje gård var full av träd. De hängde ner till jorden. Grenarna var fulla med aprikoser. Det var en trädgård, där de jagat ut svinen. Den var bara full med aprikoser.

Vi hörde i jorden, när vi lyssnade på vägen att det dånade någonsans i jorden. Inom ett dygn var stridsvagnarna där och sköt över steppen. Alla kolchoserna rymde över steppen. Min mans bror var ju brigadir över oss där. Andreas Hoas var den som hämtade ut produkter åt oss med hästarna på en vagn. Då sade han: ”Jag vet vägen.” Över stäppen, över majsfälten där det var sått gick han bara närmare och närmare Dnjepr. Klockan ett var vi vid en tysk by, Hoffental. Sedan när det blev ljus, då var vi bortvillade och kom från andra sidan till Hoffental. Sedan kom vi till de svenska halmhögarna. Och då kastade de redan bomber i Kachovka.

Sedan andra dagen blev alla män borttagna. Min man blev också borttagen av Sjevtjenko. Han var där med en stor vapenrock. Han tog alla män och körde upp vid Katjarovka. Där fanns en färja. Ryssen gjorde den färjan och färjade över sina soldater. Och tysken slog sönder den. De byggde åter upp den och tysken slog åter sönder den. På natten flöt hästar, vagnar och män som alla var döda. Det var grymt.

Våra män satt vid träden i skuggan och väntade på att Sjevtjenko gick för att söka att de skulle kunna transporteras över till andra sidan. Men där var ju så mycket krigsfolk med allehanda kanoner och stridsvagnar som ville över till andra sidan, så det fanns inte plats. Och Sjevtjenko rymde iväg. De satt där två, tre dagar. Sedan kom de hem.

I augusti 1941 når tyskarna fram till Gammalsvenskby.

De stannade hemma tills tyskarna kom hem den 16 augusti eller juni. Det var när melonerna var mogna. Jag vet att jag och min syster hade en vagn, som pappa gjorde. Vi körde ut bakom byn. Där hade vi jord, 25 sotnja, där vi planterade vattenmeloner och majs. Vi körde ut med säckarna och tog och lade in. När vi var nästan vid byn, såg jag mig

tillbaka. Då sade jag till min syster: ”Vad är det som kommer där svart som en bil?” ”Ja”, sade hon ”det är en bil.” Sakta kom han förbi längs allén, de fyra raderna av träd som var satta där.

För några dagar sedan – det visste vi inte – hade elva män med cyklar, Vorgänger kallades de, kommit in till min man. Det var den första stugan i byn. Där i sommarköket satte de in sina cyklar. Sedan frågade de min mans mor och far, så att inga ryssar var där. Sedan kom den här bilen. Vi började springa med vår kärra. Där gick vägen från den centrala vägen bort, dit där vi skulle gå ner och där vi bodde. Då började vi redan köra av. Då stod de med en gång och skrattade åt oss: ”Sprechen Sie Deutsch?” ”Jawohl!”, sade vi. Vi var ju med tyskar och ryssar tillsammans. Vi kunde tre språk. Jag tror att de knäppte av oss. De stod och skrattade åt oss. De såg att vi blev rädda. Och så sakta, sakta körde de in i byn.

Sedan andra eller tredje dagen var byn full av Studebecker eller hur de kallades. Med krigsvagnar stod de där. Det var mycket militär. När jag gifte mig, fick jag veta att de där Vorgänger hade varit hos min man inkvarterade två, tre dagar. Partisanerna kom hit från den andra sidan hit över. De kastade ner papper från flygplan, att de skulle giva sig i fångenskap. Då hade de fotograferat att Stalins son hade blivit tillfångatagen, att han gav sig själv i tysk fångenskap och att rysarna också skulle ge sig i fångenskap. Det var en flygare som släppte ut mycket papper mellan Klosterdorf och Svenskbyn.

Jag var så nyfiken att jag ville se vad det var skrivet. Då sprang jag ut dit över. Flygaren flög i väg. Jag började samla ihop och läsa. Men en gång kom en ryttare ridande från Svenskbyn till Klosterdorf. Jag stod och läste och med en gång sade det ”Pang” ifrån Vasilovka på andra sidan. Därifrån brukade ryssarna skjuta med stora raketer. Den här gången hörde jag hur de sköt hitöver. Vart skulle jag springa? Då sprang jag mot raketten. Där var ett dike vid vägen. Då kastade jag ner mig i det diket. Några fem meter därifrån jag stod, sprängdes granaten. Där skulle jag ha blivit död. Och där som ryttaren red förbi, sprängdes den andra granaten.

Jag steg upp och sprang hem. Då fick jag nästan stryk av mamma att jag inte skulle vara så nyfiken. En gång gick jag efter vatten från

berget att tvätta garn. Vi hade ju tre får. Vi hade ju kardor. Vi spann hela vintern och band strumpor och vantar åt oss själva.

När min mamma var flicka, då var det marknad i Kachovka. Då hade de två säckar som de redan hade färgat. Det var bra färg sade hon. Då band de strumpor och vantar och sålde på marknaden. Sedan köpte de åter två säckar fint, bra ull och åter spann och band. Utan elektricitet brukade gamman sitta och räkna maskorna tills hon tappade ned en. Då lade hon det åt sidan. Så länge hon hade alla på spetsen, så band hon.

Då sade mamma: ”Gå ner och hämta bergvatten! Jag skall tvätta garn.” Vi bodde fyra hus åt Klosterdorf från där Emil Norberg bor. Vi gick ner över Stadsbacken och tog vatten. Därför i den högre stigen som var, där var det så brant och där var ormar. Där var det sten. Här var det inga stenar som stupade ut. Här var det mera lera. Då började jag sjunga Katjusja. När jag steg över den där muren, började jag sjunga.

I den Stadsbacken var det en gång ett turkiskt krigscentrum. Det var ju under turken det här landet. Hålen fanns ännu kvar. Där under jorden hade de så långt ingrävt i leran. Min bror och pojkarna mätte hur långt det var. Det var 22 eller mera meter långt. Där var en vägg och ett hål. Då fick man krypa igenom det hålet. Där var en kammare. På väggen var en stor sten, där det på turkiska var skrivet. Vi kunde inte läsa det. Längre in var det ihopfallet. Så vi flickor skyndade oss att krypa ut. Det var grymt för oss. På den andra, högra sidan, var det en mindre. Den gick inte långt in. Där var en annan kammare.

När jag nu kom sjungande hörde jag ett ljud, som när man laddar en bössa. Då tänkte jag efter. Vad var det? Jag var inte dum. Jag hörde att det var som när man lägger bössan att skjuta. Jag sjöng fortfarande men jag hörde ingenting. Jag gick ner på berget och tog två hinkar vatten. Men jag gick inte mera den vägen. Jag gick den andra vägen som gick rakt upp på gatan vid Emma Malmas. När jag kom ut började det skjuta. ”Vad helvete är det?” De sköt så att det inte var mycket skott. Jag kastade ner mina hinkar och sprang in. Bakom Hermans gård, där var det unga akaciebuskar. De sköt så att bladen kom utflygande. De ville att jag skulle komma den vägen tillbaka.

De ville tala med mig.

I den andra stugan, det var en stor stuga, var det min fars bror som bodde. Där var en tysk fältmarskalk eller general, en stor hög herre. Där hade han vakt. Det var arton eller nitton soldater i deras stall, i sommarköket, som de där hade. Varannan timme växlade vaktmännen och bilen kom jämt inkörande och blev sående. Men han visade sig inte på gården. Det ville de veta något om, så att de skulle kunna komma dit och få den där herren.

Vår stuga var ju bredvid muren, där som bilen stod. De sköt över från andra sidan på byn. En gång kom en rysk flygare. Då kom de tyska soldaterna ut och en höjde bössan och ville skjuta. Då höll den andra tillbaka den. Vi var där med flickorna, Matilda och jag och Alvina. De sjöng med tyska soldaterna många tyska sånger. ”Du vill giva att de vet att vi är här.” De såg ändå och visste att vi var där.

Andra dagen kom granater flygande. Två, tre meter från den där dörren. Så punktligt hade de uträknat det. En granat föll vid vår gavel. Kon låg. Skulle hon ha stått, hade det slitit sönder henne till bitar. Splittret slog in i stugan, sådant stort splitter. Det flög dit över, men de fick inte skada. I andra täppan låg en tjurkalv. Han blev döv, tror jag. Han skakade bara med huvudet.

Partisanerna de kröp ju upp i majsfälten. Teodor gick där att ta hem åt korna majs. Då kom en främmande hund springande som de hade jagat. Han sprang ner i ett hål. Där gömde han sig. Då tänkte Teodor: ”Där är någon.” Då sprang han ner, där som hunden lade sig. Efter några timmar såg han att två partisaner gick genom majsfälten. Det var en ryss som bodde på Nealinja vid floden. De var en ung pojke. Han hade en eka. Han rodde jämt över till holmen och talade om för partisanerna hur tyskarna var här. Då var det en tysk kvinna som såg att han förde över till partisanerna. Hon anmälde honom.

Då kom tyskarna och tog bort honom och sköt ihjäl honom. Den kvinnan tog partisanerna och släpade ut henne och ville ta henne dit över. Men hon skrek så och slet. Hon hade långt hår. Det fanns ju här i Schlangendorf tolv motorcyklar som stod färdiga att strax ge hjälp. Då kom de där motorcyklarna redan över.

När jag sprang och kastade mina hinkar ner och kom uppspring-

ande, då kom motorcyklarna redan upp där mitt för oss. De lade sig alla ner på muren och sköt. Det fanns inga pilträd där vid Klosterdorf. Och de såg partisanerna som slet kvinnan. Då började de skjuta på partisanerna, så hon slet lös sig och kom springande längs byvägen. Sönderslitna kläder! Håret hängde över henne och hon skrek, sprang och skrek. Sedan en natt brände de upp hennes hus. Så var det den tiden. Det var grymt med partisanerna. Om jag skulle ha gått tillbaka den där vägen, skulle de också tagit mig.

Mellan Klosterdorf och Svenskbyn var det en stenmur. De sköt över den och en tysk soldat blev ihjälslagen. Så grävde de honom där som Alvina Norberg bodde. Han hette Karl Gertlinger. De satte också kors dit och hans namn dit. Jag brukade ju göra kransar och hänga dit åt honom. Vi sjöng ju med de tyska soldaterna. Jag kan många tyska krigssånger. De tyckte så om att sjunga med oss. De brukade också vara vid vår grind varje söndag eller när de var lediga och sjunga med oss. De grät. Många var gifta. De visade sina familjer. När Stalingrad kom grät de och sade: ”Vi är nu förlorade! Vi kommer inte mer att se vårt fadersland. Vi får gå dit och lägga huvuden ner.” Många unga, fina pojkar. Vad Hitler gjorde! Hur många, fina soldater var inte här!

Grannen hade trädgård med körsbär och andra träd. Där hade de sitt bageri, soldaterna. Hos mamma var det två män och de bakade bröd. Jag var då redan gift. De ropade till mig, Matilda Norberg och Alvina Norberg för att visa hur man bakar bröd. De hade ett tält som inte syntes från luften. Därinne hade de en maskin som vältrade med degen. Och sedan gjordes den rund i formarna och så bakades det bröd. De hade inte lov att visa det, men de visade oss.

Då de hängde upp Julius i byn och den Krakovskij, den som kom efter vår pappa. Julius var ju ordförande i kolchosen. Tyskarna kom ju ut och tog dem och sköt. Julius sprang först ut och då sköt de honom. Sedan släpade de honom på snön och hängde upp honom. Då de hängde dem, var här en Andreas Knutas. Han hade ett rep hittat någonstans på vägarna som tyskarna eller någon hade tappat. Det var ett bra rep, inte tjockt. När de blev hängda, då fick de veta att Andreas hade det repet. Då gick de dit och lånade det av honom. Och han

gav det. Alla folk lånade det att köra halm, att de kunde mera halm lägga upp och binda fast. Han visste ju inte till vad de tog det repet. Om morgonen såg de var det repet var, att de blev upphängda med det repet.

I Novosibirsk var en Matilda Knutas. Där blev det strid. Hon sade: ”Ditt rep hängde upp min systers man. Du hjälpte också till att hänga upp min systers man.” Då sade den andra: ”Din man sköt ryska krigsfångar.” Då började de slåss.

De hade var sin häst och fick släpa ut ved från skogen, Elin också. Så tog de ryska kvinnorna och slog Elin. De trodde att hennes man sköt ihjäl ryska fångar som var i Tyskland. Då slog de henne, så hon kom hem vacklande. Därhemma var ju hungriga barn, alla tre och mor också. Jag vet inte, fick de två hundra gram bröd åt barnen. Själva fick de sexhundra gram. Så barnen kastade sig om halsen. ”Mamma, vi är hungriga, vi är hungriga.” Hon var så yr i huvudet att hon slog ihjäl Oskar och den mindre. Och mor stod bredvid och skrek. Astrid sprang ut.

Så kom hon in i dumhuset i Novosibirsk, där hon fick bli många år, tills de fick veta att hon kunde komma ner. Här var Norberg Andreas mor, Adolina, som bodde inte långt från dem. Hon gick igenom trädgården. Då satt Elins mor där och vallade getter. Då talade de om vad Elin gjorde och att de tagit Astrid in i sjukhuset. Och hon visste heller inget om Astrid. Hon var en fin flicka den där Astrid. Barnen blev begravda där. Och sedan kom Elin ner. Jag tror att Arvid reste till Cherson och mötte henne. Och så kom hon hit. Hon var då normal redan. Men hon sade att barnen själva blev döda. Hon sade inte att hon själv dödade dem utan att de blev döda. ”Bara Astrid är kvar och jag vet inte var hon är”, sade hon. Sådan olycka var det.

Utjagade från byn

Den tyska krigslyckan vänder och i oktober 1943 tvingas man dra sig tillbaka från

Gammalsvenskby. Ordern om tvångsevakuering kommer den 24

oktober och byborna får två dagar på sig att göra sig i ordning.

Idag är det den 26 oktober. Idag blev vi utjagade från byn. Det regnade inte, men det var bara tretton eller fjorton grader. Så kallt var det. Femton kilometer gick vi till fots. Klockan halv ett gav vi oss av från byn. På vår vagn satt min mans syster med barnet. Astrid och Johannes satt där och två barn till. Far och mor, de båda systrarna, min man och jag gick till fots. Femton kilometer ut var ju en svenskby långt ut på landet. De tyska byarna tog bort jorden. Den svenska blev en kilometer bred och femton kilometer långt ut på steppen. Därför grävde de en brunn där ute och byggde stugor. Hela sommaren bodde de därute.

När vi kom ut dit började det skymma. ”Här kan vi bli över natten”, sade de. Vi hade tre kor bundna vid vår vagn. Min mamma hade en ko. Hon skänkte en ko som hemgift, när jag gifte mig. Jag hade en ko och min man hade en ko. Vi släppte ut dem på vinterbete tillsammans med hästarna. Det var så grönt bete. Vi fick lägga oss på jorden, på kalla jorden. Det regnade inte. Vi hade ett bolster och två dynor. Vi hade ingen halm, ingenting. Vi fick ta några filter och lägga bolstret ovanpå.

På morgonen steg vi upp. Vi hade bara som ett halvt bröd kvar. Det fanns ju inget bröd att köpa i någon affär, bara det som vi fick bakat därhemma. Då vi körde ut var det ett bröd som redan var skuret. Det var som halvt. En bit bröd tog vi till kvällsmat åt oss och två klunkar vatten.

På morgon steg vi upp igen och hade ingenting att äta. Och åter till fots. Då kom vi in i Nikolajevskij Oblast. Hela dagen fick vi gå. Och då började det regna. Och kallt var det! Vi gick inte på någon väg utan på steppen över svart jord. Hjulen sänktes ner, så att man inte såg några spetsar på dem. Hästarna hade inget foder.

Nästa natt övernattade vi i en kolchos. Folket var ju alla i sina stugor. Det var ju höst och regn och kallt. Vi kunde inte bege oss någonstans, där vi kunde vara över natten. De andra körde dit där det fanns ett kontor, där de alla kröp in. Vi andra fick åter lägga ner filter på gården och täcka oss. Där fanns ingenting hö eller någonting att

ge till mat åt hästarna och korna.

Om morgon vaknade vi. Vi var trötta av gåendet. På morgonen var det så kallt. När jag tittade upp över bolstret, var det vitt med frost. Då fick vi åter stiga upp. Utan något varmt te eller något, fick vi åter gå till fots, längre, längre, längre. Det var en enda polis på en häst. Och så var det i Nikolajevskij Oblast ett ställe dit vi fick föra in korna och släppa in dem i en gård. Där var en vaktman som öppnade grinden och släppte in dem. Det fanns hundratals kor därinne. Det var ingen som gav ett öre eller ett tack. Vi fick bara släppa korna där. Där slapp vi sedan in hos en kvinna som bakade bröd åt traktoristerna. Där var det varmt. Vi var så våta och allt var så svårt. Vi fick lägga oss på bara golvet. Där var ingen halm. Min systers man och Andreas Annas pappa blev där ute vid hästarna, så att ingen skulle stjåla dem.

Före dagen började hästarna frusta, som om de skulle höra eller se något. Då vaknade männen något. ”Vad är det?”, sade de. ”Det är som om något skulle hänga här.” Och när de kröp ner och kände efter sade de: ”Ja, här hänger en man”, sade Teodor, Andreas pappa. Där var en liten bänk, som två män kunde sitta på. Och det var ett ungt träd. Det var inte stora grenar. Och där var Greis. Han var släkt med min mammas mamma. De var kusiner. Då gick de in och sade: ”Är alla här inne?” ”Vad är det, vi är alla här inne.” ”Min Greis är borta”, sade han fru. ”Han är inte här.” ”Vad är det?”, sade de andra. ”Det är ingenting”, sade hon, ”han sitter därute.” När det blev ljust, såg de var han satt. Då fick de ta ner honom och linda in honom i en filt och gräva hål där före Pervomajsk.

Vi ville vara kvar någonstans och inte resa in i Tyskland. Men den där förbannande polisen på hästen fick alla att ställa sig upp. Där var redan bra väg. Hela tiden hade vi fått gå över steppen utan väg. Då det regnade, sjönk vagnarna ner ända till axlarna. Polisen jagade ut alla från byn och de fick ställa sig i rad. Så red han genom hela byn tills han hittade på vår vagn. Vi ville ju bli kvar. Vi sade att vi kör tillbaka. Men det gick inte. I Permomajsk tog de bort hästarna. Före Pervomajsk går vägen ner vid floden Bug och sedan går den upp mot Migejevo och sedan är det några kilometer till Pervomajsk.

I Pervomajsk var det många fårstallar, där de hade haft får. Därinne låg dyngan från fåren som hade varit där. De hade redan löss.

Då de jagade ut oss sade de: "Vår Greis vill ju inte gå ut." Då han kom in sade de: "Ni vet ju att ni måste ut!" Greis, han som hängde sig, sade då: "Jag kör inte mera in till erat Tyskland. Jag var en gång i fångenskap." "Jag vill inte mera vara er slav", sade han. Nu är jag gammal, nu kör jag inte mera ut. "Inom två timmar kommer vi tillbaka", sade de. "Om du fortfarande sitter här, blir du skjuten som en hund." Sedan gick de ut och sökte dem som inte var där. När de hittade dem satte de dem på bilen. Min man tog de på bilen och ännu många familjer som var utan hästar och inte kunde köra ut. Därför ville han inte åka till Tyskland, eftersom han trodde att den där kommandanten kunde hitta honom och skjuta ihjäl honom.

När de tog ner Greis sade hans fru: "Där är snöret som jag brukade hänga upp kläderna på. Det var ett tunt rep som hon hade hämtat från Sverige och som hon hängde upp kläderna på. Han var snickare själv. De var ju i Sverige. Hennes barn blev kvar i Sverige, två söner och en dotter. De ville inte komma tillbaka. Själva kom de tillbaka, därför att deras stuga var vid berget. Där var det så fint om våren. Det doftade från pilträden och från aspträden. Det var så nära vattnet, det där berget, och det var så mycket blommor. Han snickrade åt folk. Han hade två kistor på vinden som han hade gjort åt sig och åt frun, fina, fina, fina kistor. Deras stuga var en fin stuga vid Nealinja, som var bredvid berget. De reste tillbaka och barnen blev kvar i Sverige.

Han hängde sig och Paulina blev sedan allena. Han var ju gammal. Jag vet inte var i Tyskland hon var. När de kom tillbaka tog en ryss henne till barnsköterska hos sig. Hans far var ryss och hans mor vara tyska. De bodde i Mühlhausendorf, i första stugan. Hon var hos dem tills hon blev död. Familjen bor i Klosterdorf. Han blev död men frun lever, tror jag. Deras barn blev i Sverige och de blev lyckliga.

De tog bort korna i Basjtanka i Nikolajevskij oblast. Vi fick inte ens en varm kopp te.

Vi hade ett stop med oss. Vi tog vatten från vägen som stod och

det drack vi. Hur vi kunde gå? Vi var som skelett som vandrade där. Sedan kom vi till det stället där Greis hängde upp sig, Migija. Vi såg Bug, den stora floden.

I Pervomajsk tog de bort hästarna och vagnarna. Jag skulle vilja veta hur många kilometer vi i fyra dagar gick denna långa sträcka till fots. Vid Basjtanka började det regna. Det var frost om natten, vitt med frost på bolstret om morgonen. Sedan regnade det och snöade sådan vita snöflingor att ryggen blev vit av snö. Inte en kopp varmt te eller något fick vi. Hade tyskarna hjärta i bröstet? De var ju djävlar.

I Pervomajsk fick vi sitta två eller tre dagar. Där fick vi vara på ett kontor. Där var en ryska som hämtade borsjtj åt oss. Och så litet bröd, så vi kunde äta något litet. Där fick vi sitta tre eller fyra dagar, tills vi fick ut i öppna järnvagnar. Det var godsvagnar men det var inte från trä utan från järn. Dit gick vi in, ingen halm, inga bräder, ingenting. Där fick vi lägga oss. Och öppet var det. Det regnade ju. Och dåligt var det. Vi blev utkörda som krigsfångar.

Vi körde ända in i Polen till Peremysjl, Przemysl som det heter på polska. Där blev vi stående vid perrongen. Där fick vi kasta ut våra saker, dem som vi hade och låta dem bli liggande. Sedan marsch in i ett stort läger. Där inne var det baracker, baracker, baracker. Runt omkring var det så hög taggtråd mot innersidan att man inte kunde klättra över. Där var det skrivet på gaveln, där vi gick förbi, med sådana stora bokstäver, det som skrivet med tjära eller sot: Kto ne byl, to budet. Kto byl, kto ne zabudet. (Den som inte har varit, kommer att vara. Den som har varit, glömmer det aldrig.) Det var sant. Där fick vi gå in och det blev mörkt fort.

Där fanns ingen elektricitet. Där jagade de in oss i en timmerbarack. Det blev mörkt och männen gick och hämtade litet mat. ”Vad är det för mat? Det är ju gräs, lusern sönderhackat med yxan!” Grönt vatten! Rent gräs, ingen potatisbit, ingenting! Och brödet var sådant att det ramlade sönder av sågspån. Vi var så utfrusna, så vi drack det där varma vattnet och gräset blev kvar, att barnet grät och ville ha mat. Sedan, när det blev mörkt, började barnen skrika. ”Vad är det”, sade kvinnorna. ”Jag vet inte. Det kryper något!” Då tog de tänd-

stickor och tittade. Det krälade där inne med vägglöss. De var hung-
riga. Därför kastade de sig på folket för att suga blod.

Ingen kunde sova den natten. Om morgonen gick männen för att klagas. ”Vi är ju inga krigsfångar”, sade de. ”Vi är ju civila. Varför umgås ni så med oss?” Där fick vi gå igenom läkarundersökning. Där var kallt. Det var höst. Vi fick gå in nakna i en stuga med cementgolv och vänta i kö på undersökning. Sedan fick vi bada och sedan våta gå ut. Vi fick inga handdukar och det hade vi heller inga. Allt blev ju liggande ute på perrongen. Vi fick kläda på oss våta och gå tillbaka till den där baracken.

Den andra dagen gick männen för att träffa Lagerführer, för att de skulle ge mat åt oss. Då släppte de ut fyra eller fem hundar, stora hundar, så att männen fick springa, så att de inte slet sönder dem. Ingen Lagerführer kom ut. Då sade de: ”Hämta Kristina.” Kristina, Emil Norbergs syster, var gift med Johannes Knutas. Hon hade under kriget en halv säck skorpor som hon torkade i solen och i ugnen. ”Men hur skall vi kunna få in dem. De ligger ju ute på perrongen.” Då sade männen: ”Vi går ut.” Andreas pappa och min systers man, Gustav. Det var ännu två män. Då gick de och lyfte upp Johannes och klämde på tråden, så att han kunde vältra sig över och hittade säcken. Han kastade över den och hon hämtade in den. Då delade hon ut skorpor åt var och en. De gjorde dem även våta i vattnet, så att barnen kunde äta.

Sedan fick vi åter gå in i godsvagnarna, men trägodsvagnar. Det var redan tak på. Så körde vi in genom Polen. När tyskarna jagade ut oss, sade dem åt oss att ta med mat för bara två dagar. ”Ni kör inte till Tyskland. Ni blir i Polen, i Warthegau. Vi tar ett stycke land bort från Polen och där får ni bli kvar i Warthegau.” De tänkte att de skulle kunna ta landet från Polen. Men de rymde ju från Stalingrad redan och polackerna var inte mera rädda för tyskarna. De hade redan sina grupper av partisaner som slog tyskarna i sitt land. Därför kunde de inte säga till polackerna att de sände in sina tyskar dit.

I Tyskland

Svenskarna hamnar alltså först i Warthegau men tvingas sedan vidare in i det egentliga Tyskland. De fördelas på olika platser. Den 5 december 1943 kommer den grupp som Annas familj tillhör till Offenburg i Baden, nära den franska gränsen.

Vi fick in i Tyskland. Tyskland var ju överfyllt med utlänningar, med krigsmän och allt. Då fick vi köra genom hela Tyskland. På ett ställe blev vi stående. Det var i Polen. Vi fick alla gå ut på perrongen och ställa oss med våra familjer. Då kom det in en ridande på en häst. Det var bönder som krävde åt sig arbetare. Då frågade han hur många arbetare vi var i min familj. Då sade min man: ”Det är jag och mina två systrar. Min pappa är gammal och min mamma är gammal. Min fru är havande.” Jag var i fjärde månaden. ”Nej, sådana behöver jag inte.” Av Emmas syster, deras familj, tog de ut tre arbetare, tror jag.

Sedan fick vi åter gå in i vagnarna och de körde oss till Stuttgart. I Tyskland var det många tåg fullastade med rödbetor som var åt korna och sådana som man kunde äta. Där tog våra män in åt oss rödbetor. Så vi åt rödbetor. Vi kunde ju inte få något varmt te någonstans. Den polismannen som var med i Pervomajsk rymde och kastade bort oss.

Det var i Tyskland redan, tror jag, som de sprang efter vatten, den Maria Herman. Det fick vi inte. Det var Anna Herman. När hon sprang efter vatten, började tåget gå. När hon kom tillbaka, hade tåget redan gått och hon blev borta. De visste inte vart hon blev. När vi stannade på nästa station, kom en man och kastade in en som kom under tågen. Jag vet inte om båda benen var avskurna. Vi var inte i den vagnen, där de åkte. De kunde ju ha frågat vad den stationen hette. När vi kom in i Tyskland, kunde de ju ha frågat vad det blev av deras dotter. Men de var alla så upprörda att de inte frågade vad stället hette. Så blev hon för alltid borta. Sedan tänkte dem att det kanske var Anna Herman som var sångerska i Polen, som de fick reda på genom Röda korset. Men det var en annan kvinna. Den flickan fick dö någonstans. Det var en fin flicka. Elsa och Maria var inte så fina.

Jag har henne på foto med min syster.

Sedan reste vi in till Stuttgart. Där fick vi släpa våra grejer i händerna. Det var långt, en kilometer, och bära in i en kasern från tåget. Så långt var det. Där fick vi åter gå igenom en medicinundersökning och bada. Där fick vi redan bättre mat. Därifrån fick vi passagerartåg. Vi reste genom hela Tyskland. Det fanns inget rum att slänga ut oss.

Vi fick resa ända fram till den franska gränsen, trettiofem kilometer från Freiburg. Där kom vi in i ett ryskt krigsfångläger. Det var taggtråd runtomkring. Tre baracker var tomma men i den fjärde vid grinden stod en vaktman med automatgevär. Det hade varit två tusen krigsfångar där förut. Men de var ju utsända hos bönderna och fabrikanterna. Ändå var över tvåhundra därinne.

Första dagen kom vi. Andra dagen fick min man redan tag på arbete. Då fick han gå med männen. De fick ta en vagn vid plattformen och så fick de skjuta den vagnen fem kilometer till stationen. Där fick de rensa lok. De fick klä om sig. Men man sade att vi är som sotare där, när vi har rensat loken. ”Men vi får bada där och klä om oss.” När de kom hem fick de lasta upp den vagnen full med kol och själva släpa in i lägret till vintern. En hink fick vi om dagen att elda. Det var en rund järnspis därinne. Men det var ju gamla baracker. Vädret gick in och det var så kallt därinne. Vi kunde inte tvätta oss. Vi hade kallt. Som vi satt, fick vi lägga oss och vara där. Maten var åter så dålig. Det var ”Brukva”, ett slags rödbetor, i Ryssland växer det inte, men de luktade så, när de blev kokade. De rensade dem med maskiner. Potatisen rensade de också med maskiner. I disken tömde de in en eller ett par bitar potatis det andra var ”Brukva”. Men det var inget fett, bara vatten och det. Och brödet var där också med sågspån. Där dog alla våra små barn.

När tyskarna hade hört att vi var evangeliska, kom präster dit och frågade om barnen var döpta. Då visade vår mamma våra böcker, som vi hade, att vi själva hade kristnat barnen. ”Det är bra”, sade han, ”låten barnen komma till mig.” Då lade han händerna på barnen och välsignade dem: ”Det är bra att ni har er kristna tro kvar.”

Där fick vi vara i det lägret. Men i ett hörn kunde vi gå ut på gården och samla äpplen. Det fanns mycket äpplen bakom staden. De

föll ner och det var så söta och bra äpplen. Med äpplen överlevde vi sedan den vintern. Om våren fick vi gå upp till ryska sjukhuset, som var ända vid skogen därbakom. Där fick vi bada. Sedan kom vi tillbaka till en trevåningsskola som de hade. Jag vet inte var skolbarnen var. Men också i tvåvåningsbäddar.

Trevåningsbäddar var det. Det var i Offenburg, Ölbergsschule, bredvid kyrkan. Det var en stor kyrka. Där var en klocka. Den ringde om femton minuter, om halvtimma och om timma. Hela natten kunde man höra vilken tid det var. Där brukade de komma med bröllop. De som hade omkomna i kriget, de var med svarta kläder. Bruden och brudgummen och allt folket var med svarta kläder. De hade sorg.

Jag vet att vi den 26 oktober reste ut från Schlangendorf och att vi kom fram till Offenburg den 5 december 1943. Alla dessa månader var vi i koncentrationsläger i Polen. Vad fick vi inte gå igenom där! Vi hungrade och tänkte att vi inte mera skulle komma ut. Vi var så glada att vi kom ut i tåget, om det också var utan tak. Men det var en godsvagn med träväggar. Så vi fick lägga oss på trä. Kvinnor med små barn. Vad det var gråt och skrik! De var hungriga. Ingen gav någon mat åt folket och inte heller åt barnen. De tänkte inte mera på folket. De tänkte på att rymma från Stalingrad och att de kunde få något uttaget härifrån Ukraina.

Varför jagade tysken ut oss som Emil Norberg sade. De ville ha våra kor! I varje gård var en ko och kanske en stor kviga eller kalv. De tog oss till Warthegau och tänkte jaga ut polackerna. Men polackerna var inte längre dumma. De såg att tyskarna redan rymde. De rymde till Tyskland och lämnade allt. De glömde bort att vi var hungriga, våta och kalla. Vi omkom snart på vägen. Om det inte hade varit för rödbetorna som tågen stod vid stationerna med. De var kalla men vi fick något i magen. Vi skalade av dem och stod med stora skivor i handen och krossade. Där fanns också sötare betor och sådana som de fodrade korna med.

Sådan hösttid att gå ut i det kalla! Den som överlevde kan tänka hur det var med oss hela dagen: Våta i den kalla gården utan något varmt i magen. Korna kunde inte gå mer. De hade ingen mat på vägen. De var fastbundna vid vagnen. Hästarna kunde inte heller släpa

den tunga vagnen som Johannes gamle far satt på. Mor, hon var också över femtio år, hon gick också till fots med oss.

Vad vi fick lida! Och sedan varför dömde de oss? När vi kom tillbaka, fick vi inte längre vara ryssar. Vi blev dömda av alla. Tyskarna dömde oss, ryssarna dömde oss och även här dömde byns rådgivare oss, så att vi inte fick våra hus.

I lägret i Tyskland kom många kvinnor, som krävde åt sig arbetare att städa. Då tog de mig till en doktor. I övervåningen bodde han. Där nere tog han emot folk, som han botade. En gammal mor hade han. Hon var så vänlig. Han var också vänlig. Han visade mig hur gas var där på väggen i en ballong. Man kunde värma vatten. Så länge som jag sopade blev vattnet varmt.

En del saker stod kvar och ingen tjuvade något. Jämt när jag var färdig, fick jag kaffe och svart bröd med smör på. Två mark låg där, det var min förtjänst. Sedan var jag hos en partiman. Honom såg jag inte. Hon var rädd att lämna mig allena hemma att gå någonstans och köpa in. På varje ställe prövade de ut mig. Där som jag var hos doktor Kempf prövade ingen ut mig. Jag gjorde mitt arbete och gick hem.

Där hos den där partimannen hade de inkastat under chiffonjén en mark. När jag såg det, lade jag upp den på bordet. Bakom i skogen var en fabrik, där de sydde skor. Det var en tjock kvinna som var över den. Hon var polska. Jag fick städa där. Där fanns nedkastat bakom sängarna. Allt jag hittade lade jag upp.

När de hämtade folk åt sig sade de: ”Bara inte sådana som har tjuvaktiga fingrar.” ”Nej, vi ger dig en sådan bra fru. Hon är så renfärdig. Hon har ett litet barn.” Där hos den där doktor Kempf bakom gården, där såg jag något, när jag hade ätit. Då sade modern: ”Vad är det Anna, vad såg du där?” Där var en vägg full med sådana röda rosor, klätterrosor som man säger. ”Jag har inte sådant fint någonsin sett!” Vi hade ju också rosor i Schlangendorf men de var inte så höga. När vi sedan fick bort, då grät hon och sade: ”Anna, Anna, jag tycker så om dig att du brukade göra så rent arbete och vara med din flicka här.” Hon såg att mitt barn var så rent och så fint. Hon önskade lycka åt mig.

Men vi fick ingen lycka. Vi blev förda att komma till nordn, Hon i skoaffären lovade åt mig ett par skor. Men jag fick inga skor av henne. Överallt fick vi bara två mark. Då jag var på arbete, då satt min mans far, han var astmatiker, med barnet. När jag brukade komma från arbetet satt han och hållde barnet. Han tyckte så mycket om henne. Hon var så fin. Hon grät inte. Mina barn var inte sådana som ville gråta. De växte upp och kunde fråga om än det ena än det andra. Jag slog inte mina barn och min man inte heller. Men ord skall man lära barnen. Man skall hitta sådana ord att barnet förstår. Om man slår barnet blir det ju nervöst. Då förstår det alls ingenting.

När min Viktor var fyra, fem år var han ute hela dagen med en släde, när det snöade. ”Vad är det för ett barn?”, sade kvinnorna. ”Han blir svart om vintern från kylan som om sommaren från solen.” Han kunde inte sitta i stugan. Han fick leka därute. Jag köpte åt honom i Kachovka varma byxor och kängor och stickade åt honom varma sockor. När barnet har varmt, kan han leka därute.

På morgonen brukade jag dra på honom handskar som jag också stickade. Över en timme släpade han släden ut på gatan och sedan drog han in den. Då kom han in och löste och löste upp. Då var han svettig redan. ”Jag är hungrig”, sade han. Då skar jag ett stycke bröd och strödde över litet salt och gav åt honom. Då gick han iväg. Åter efter en tid kom han in. ”Jag vill ännu ha!” På träden var det ju vilda aprikoser, som vi tog och torkade. Av det kokade vi te åt oss. Från sockerrödbetor i kålgården hade vi litet sött. Det var te som han drack. Han var redan fyra, fem år, då min man åt fläsk. Viktor kom dit med handen också efter fläsk. Då gav min man åt honom ett stycke fläsk. Och då svalde han ner hela stycket.

Vi kom alltså till Ölbergsschule i Offenburg till ett trevåningsskolhus. Där fanns två sjuksköterskor, två systrar, fanns där, som tog hand om barnen och såg till att maten blev bra gjord. Där var en gammal, gammal Lagerführer. Han var est. Anna Martis hade två bröder, Arvid och Edvin. Arvid var tolv, tretton år. Det fanns tre eller fyra sådana pojkar. Jag vet inte varifrån de fick en kärra, som de fick köra och hämta potatis och kål, kött och bullar eller vad som vi behövde till lägret. Allt som vi behövde fick pojkarna med min man

åka och hämta dit till lägret.

Lagerführer tog en gång med min man till Strassburg. I Strassburg går ju Rhen genom halva staden. Ena halvan är fransk och andra halvan är schweizisk. Då sade min man att han gick med honom och prutt, prutt, så fisade han. Han gav ingen akt på det, den gamle Lagerführern. Han var liten till växten. Han var en bra man. Han hade bra reda på lägret.

Det fanns ett sjukhus för tyska krigsmän som var sårade där bredvid lägret. Där brukade de gå ut och sitta på bänkarna. En kvinna som hette Lisa, hade tre barn, två pojkar och en flicka. Hennes gamla mor skötte om flickan. Om kvällen gick hon och lekte till klockan ett eller två. Lagerführer låste fast dörren, när det var klockan tolv, tror jag. Då kom hon och klappade på dörren och skrek. Då sade han: ”Alla är redan hemma och du som leker kan leka tills i morgon tills vi öppnar dörren.” Hon kallade honom så att om det hade varit en annan skulle han ha satt in henne i fängelse. Men sedan släppte han in henne.

Vi var trettiofem man i ett rum i två dubbla sängar. Inunder låg min mans far och mor och uppe min man och jag. Där var vi tills ryssarna fick veta. Det var ju utländska läger i Offenburg. Där var krigsfångar därinne från alla länder. Då ryssarna fick veta kom de och vi blev åter ryska medborgare. Då fick vi gå hem. Åt min dotter gav de en sådan där spruta. Jag vet inte vad de gav henne. Hon var så dödssjuk i det lägret där som vi fick vara en vecka. Det var där som de också tog och undersökte oss, alla kvinnor och män. Jag kommer inte ihåg vad staden hette. Jag sade åt min man: ”Ser du, vi får stanna med barnet. Hon är ju dödssjuk och hon tar inget bröst, ingenting.” Då sade han: ”Då blir vi efter. De våra ger sig i väg. Vi får ju ingen förbindelse med dem. Så blir vi allena här i Tyskland. Vad skall vi då göra? Vad Gud gör med henne, så blir det.” Så reste vi med hem. Hon var nio månader och gick redan med fötterna. Sedan glömde hon bort att gå, eftersom hon var så svårt sjuk. När vi kom upp till Norden kunde hon inte gå. Då fick hon bara sitta.

Sedan när vi kom ut från Tyskland, jag tror det var i Meissen. Vi blev ju uttagna från fransoserna. Vi var ju vid franska gränser, 23

kilometer från Frankrike. Vi kunde ju resa ut till andra utländska läger. Men där kom ryssarna in. Det var ju så mycket ryska krigsfångar. I Meissen fick vi, tror jag, gå genom tullen från amerikanska till ryska tullen. Där fick vi åter gå igenom medicinundersökning.

I Komi SSSR

Den 15 december 1945 kommer svenskbyborna upp till Komi SSSR, närmare bestämt till Zjesjar i kommunen Syktyvkar.

Vi fick 600 gram bröd där i norden, när vi arbetade. Vad var det för något, den lilla biten, 600 gram? Jag kommer inte ihåg, men det var frusna fiskar, två, tre. Och sedan svarta ärter. Jag vet inte var de hade satt de där svarta ärtorna. De var inte så stora som vår gula ukrainska. Det var små, små svarta ärter. Jag vet inte om det var ett kilo vi fick och sedan fick vi inte något mera. Potatis fick vi. Det var i skogen ett stycke som vi sedan grävde om. Det var också en tysk som grävde där. Då fick vi ta från toaletten och bära dit och gödsla det och sedan köpa potatis och sätta. De växte. Där är ju ingen natt. Klockan ett om natten är ännu solen så högt. Det är ljus natt. I Leningrad är det också ljus natt.

Men däruppe går solen inte ner. Den går längs horisonten och sedan kommer den åter upp. Kål växer där och blir så bra. Potatisen började redan bli bra. Där var en som kallades FZO, ungdomar som de lärde att arbeta i fabriken. De var redan utlärdade och då fick de arbeta i fabriken. Men de bodde i ett kollektivhus. Då fick de veta att där fanns potatis. De gick och titta ut och gjorde eld. Det fanns ju ved överallt. Vid floden låg det ju så mycket stockar och ved. Då bakade de potatis åt sig. De fick heller ingen bra mat i matsalen, där de åt.

Vi kom upp till Norden den 12 december. Det var över 33 grader kallt. Vi var lätt klädda, dåliga skor på fötterna. Hur vi då frös! Och ner i den långa baracken! Stackars de tyska kvinnorna som blev utan män. När kriget kom till Ukraina, tog Stalin bort alla tyska män från

dessas fyra byar från arton till sextio år. En granne över gatan, han hade bara ett öga. Han var blind på ett öga. Han var något över femtio år och honom tog de också bort.

I femtiotre graders frost fick vi arbeta ute på gården och såga ved. Hela sommaren fick vi släpa upp stockar från vattnet, som de flottade från nordan. Det var en fanérfabrik. De som hade kvistar gick till ved. Arvid Martis fick vara uppe på stapeln. Där lossade haken som drog upp de stora, tjocka tallstockarna.

I Klosterdorf var det en familj med fem barn. Där tog de också bort mannen. Så då blev kvinnorna allena kvar. De männen hade skickat dit upp för att bygga den där järnvägen som går upp till Vorkuta. Hur byggde de det! Med handkärorna fick de göra det. Det var ju vid Zjesjar. Det var ju brant. Där var det så djupt nertaget, tjugo meter, och så brett att två tåg kunde mötas, fyra rälsar. Det var bara sand. Där fick de göra det med kärnor. Byborna som där bodde vid Zjesjar talade om att det bara var tyska män här från Ukraina och andra ställen. Tyska män tog de ju bort för att de inte skulle komma till tyska armén och hjälpa tyskarna.

När skogen brann, vi fick ut och släcka. Vi kunde ju inte släcka flammorna som var tjugo meter över oss. Där var så stora tallar. Och hur det snurrade och burred med den elden som var så hög! Men vi fick såga bort träden sex meter och vältra dem åt den sidan där elden inte var. Sedan fick vi ta bort mossan, så att jorden blev utan gräs, så att elden kom dit och inte slapp längre. Men vi blev vaktade. Män med bössor stod och vaktade oss, så att vi inte skulle rymma någonstans. Men jag rymde ändå bort, även om jag kom in i en skog som var från Adam och Evas tid och som jag fick klättra över. Min dotter var ju där allena och min syster låg sjuk. De kunde inte koka någon mat åt sig. Ett dygn var vi där men andra dygnet rymde jag. Det var grymt, det var grymt!

I skogen fick vi ingen mat. Det var blåbär som vi åt i skogen och vatten som vi drack. Så vi var hela dagen utan mat. Andra dagen också och då rymde jag därifrån. Det stod några där och vaktade en kilometer från mig med bössor vid vägen som gick över spåren. Min mamma fick vara där ännu ett dygn.

Vår meister, det vara en kvinna, hon var så sträng mot oss. Hon kallade oss för fascister. Det kom in en supen man på klubben där vi satt och sade till oss att vi var tyska medlöpare som hade kommit till Ryssland för att bli skjutna.

När jag höll på med stockarna, trodde jag att jag skulle slå ihjäl mig. En man kom fram till mig och sade: ”Är du vid liv kvinna?” Jag slog mina njurar och från den tiden har jag sjuka njurar. Men de ville att jag åter skulle gå dit och med stången släpa upp buntar där till att såga sönder ved. Men jag sade nej.

Järnstången slog till en flicka också. Hon flög två och en halv meter ner. Jag visste inte att det var så farligt. Därför stod den gamle brigadir där och såg till hur jag skulle dra stockarna. Men ens sprack kroken och den långa järnstången slog åt mig, så att jag flög ner över där. Det var grymt. Det var femtiotre grader kallt, oj, oj oj! Ögonen frös fast. Vi fick ha dubbla handskar.

I Sever när vi var skickades dit efter kriget, var vi många representerade kvinnor. De var änkor till de män som från början var representerade. ”Ah”, sade de till oss, ”ni är fascister. Sverige, erat rike, som man säger. Hitler släppte sina krigsmän genom Sverige upp till Norge. Är det sant?” Det sade de åt oss. ”Han sände er. De behöver inte er mera.” ”De är alla fascister”, sade de. ”Och ni är också fascister, därför att Sverige släppte upp Hitler till Norge.” Det fick vi höra.

Vi fick arbeta i skogen och göra en tolv eller femton meter bred väg. Postisjov arbetade tillsammans med oss där i skogen. De ville göra en station där invid Zjesjar till byn, så att tåget skulle kunna gå dit. Volodja Postisjov fick inte mycket pengar heller. Han gick med bondbyxor, som man säger. Hans far var på en byrå med Stalin och Kaganovitj och alla de andra som var där. De skickade hans pappa och mamma till Groznyj i Tjetjenien och honom dit. Det var ju Berija som regerade och dömde så många tusen människor för ingenting till Gulag. De skickade upp dem till Gulag med sådan grym frost och med sådana lätta kläder som vi hade.

Jag vet inte en enda Gud som vi inte brukade be till, när vi gick på ett skift på natten klockan ett. Med Emma Annas. Vi var som systrar där. Hela himlen lyste med stjärnor. Då satte vi oss på knä och bad

Gud om att han skulle lösa oss från det helvetet, annars skulle vi förgås. När det var 53 grader frost, fick vi arbeta ute på gården hela vintern. Hur yrde det inte! Ögonen frös fast. Vi hade bomullsbyxor. Jag hade en symaskin från Sverige, en Singer, som jag fick av min mors syster. Den skänkte hon, när jag gifte mig. Vi tog med den till Tyskland. Sedan ville den ryska tullen ta bort den, när vi kom från Tyskland. Vi hade foten inpackad med bräder och maskinen var allena. Då sade jag åt ryssarna: ”Vi fick inte ens köpa något i Tyskland för en mark. Allt var på kort. Vi fick inga kort.” De lastade ut oss i ryska krigsfångläger. Vi blev räknade som ryska fångar. De första två, tre veckorna dog alla småbarn. Andreas Norbergs son dog också. Men också barnen till många tyskar som var där. Det fanns ingen mat åt barnen. Brödet kunde man inte ge åt dem. Det var sågspån i det.

Räddningen

I slutet av december 1946 kommer en svensk ingenjör till fabriken. Det är början till slutet för svenskbybornas vistelse i Komi SSSR. I maj månad året därpå kan de börja sin hemresa.

Vi levde bara med Guds nåd, att vi skulle komma ut därifrån. Men så kom en ingenjör från Lenigrad till fabriken. De sade att han var från Sverige. Det fanns många ingenjörer i Leningrad, sade jag. Varför skulle de ta en ingenjör från Sverige, när det finns i Leningrad?

Vi fick pappren att vi var ryska medborgare och hade lov att åka vart i Ryssland vi ville, ville vi hem eller inte. Fyrtiosjunde året, den 9 maj, reste vi ut. Tolv eller tretton blev döda där. Min mammas bror blev död. Min syster blev död. Min mans far blev död. Min mans systerdotter, ett litet barn, blev först död.

Min mans syster Marias Astrid, hon var ju tolv, tretton år, hon fick gå och köpa bröd. Man fick gå före dem som var tvångsarbetare. De var ju dömda. De trängde sig fram, där som de gav bröd. De stod inte i kö. Hon stod framför. Men de lät inte henne få bröd. Då klämde de och bröt av ryggen på henne, två eller tre, så hon låg och blev

död. Sedan dog hennes lilla barn.

Sedan blev Emma Hermans brors barn död. Sedan låg Elsa Hermans mor död, när vi hade de där pappren. Där blev Emmas brors fru Alvina. Hon hade två söner. En var med i kriget mot Finland, när Mannerheim var där. Kriget började och han kom inte tillbaka. Jag vet inte hur han kom över till Sverige. Han var i Sverige. Hon var här med två små barn, en var nio, tror jag. Det andra var sju, eller något sådant. En gammal mor hade hon. Hon hette Alvina. Hon blev yr i huvudet. Då barnen kom till sjukhuset för att hälsa på henne, jagade hon ut dem. Hon förstod ingenting. Gamla mor blev med henne och barnen kom till släkten. Alvina Herman, Emmas brors fru, tog den minsta, men Alvina blev död och hennes mor blev också död. Sedan dog också den större sonen här. Så Johannes, den unga, blev kvar och han är i Sverige.

Det var svårt, när vi kom ner. För våra pengar fick vi köpa. Vi satt på stationen fem dagar och väntade att något tåg skulle ta bort oss. Sedan sade den som var vaktman att härifrån kommer inte människor bort. Det är ingen station, där passagerartågen blir stående. De som kom från Vorkuta med kol, de vaktades av män med vapen, med bössor. I Vorkuta var de som var dömda till tjugofem år, de strängaste. Då var de rädda att de skulle rymma och komma ner på tåget. Därför blev tåget så vaktat. Alla tåg var vaktade.

Då sade han: ”Ni får resa ut till Knjazpogost.” Det var inte långt från Vorkuta, 35 kilometer därifrån. Där ställde de ut tågen. Vår grannmor Matilda reste med min man. Men lokomotivföraren var rädd att ta med dem. Han hade inte lov att ta med sig civilfolket. Då grät Matilda och sade: ”Vi får här gå förlorade. Under fem dagar har vi inte fått något varmt i munnen.” Och vi hade små barn. Då sade han: ”Ja vet. Jag vill hjälpa er. Då lade han dem i tendern och kastade kol över dem. Där fick de ligga. Det var ju maj månad men snön låg ännu. När han släppte ut dem, gjorde han det så att vakten inte såg. Då fick de byta alla pengar. De sade att i morgon kommer en vagn.

På andra dagen kom en vagn, en fast trävagn. Då fick vi alla lasta in oss där, slå ihop oss, så att alla rymdes där. Vi fick sitta, så att man

inte kunde räcka ut benen. Vi hade ju ingen mat med oss. Litet torkat äggpulver hade vi med oss. Någonstans på vägen köpte vi litet bröd. Hela vägen fick vi dricka kaffe som var från korn och havre. Vi reste ut den nionde maj men först den tolfte eller trettonde fick vi det. Vi var hela tiden utan kokad mat.

När jag kom från Sever var jag i Mikalosja. Jag hade ett par smala galoscher på mig och inte heller varma kläder. Det var en station och de sade: "Tåget står femton minuter." Bredvid var en basar och vi gick dit. Där sålde de sura gurkor. Doften från de gurkorna! Vi hade ju på många år inte en gurka. Vi tänkte: "Om vi skulle få en bit att smaka." Och så började det regna, hållande regn. Vi var sex eller sju människor. De ställde sig under taket bredvid väggen. Jag var vid gaveln. Jag tänkte att det var mera skydd där för regnet. Jag hörde inte när de sprang iväg, att de sprang före mig. De var redan borta.

Jag sprang efter och kom dit efter fem minuter. Inget tåg! Men jag visste numret på tåget. Då var en kvinna i stationen. Det började mörkna inför natten. "Vad skall jag göra. Jag har inte ett öre", sade jag. Där var en salong. Där fanns armenier eller uzbeker, inte uzbeker men kazaker. De var de vilda från kriget, de som kastade ner den där gumman från stockarna på vagnen. Hon var en gammal, gammal, katig, arm kvinna. Hon hade en väska där och de skrek på henne: "Gå ner! Varför sitter du här?" Hon svarade ingenting. En annan skrek åt henne: "Kom ner, annars får vi se vad vi kan göra åt dig!" Då gick de tillbaka.

De var som vakter, jag vet inte. De sade: "För sådana som du, blev våra många soldater döda." Jag vet inte om de hade släppt tåget ner från rälsen eller vad. Då kom de tillbaka och kröp upp den ene från den ena sidan och den andre från den andra och kastade ner henne från stockarna. Hon flög ner och blodet kom från näsan och munnen och hon var död.

Hur rädd jag var! Hur skall jag kunna gå på den här salongen, när de här djävlarerna slog den gamla ihjäl. De kunde skjuta mig ihjäl. Då såg jag den som var över tåget, en ryss. Då frågade jag honom: "Hur kan jag komma efter. Mitt tåg gick bort. Jag blev allena kvar. Jag har ingenting i Sever." Då sade han: "Ser du här?" Där stod en bil med

herrar. De var krigsmän. De hade alla medaljer. ”Här kan du sätta dig”, sade han. ”Ingen kommer här in. Det är mitt ställe som jag sitter.” ”När tåget börjar gå. Hoppa upp då!” sade han.

Det hade regnat och vattnet stod på många ställen. Och tåget började gå. Jag tittade bakåt, men soldaterna fanns inte längre. Jag tog tag i stången som var på tåget. De slet upp mig. Jag tappade en galosch. Och så fick jag köra. Tänk om tåget blir stående, tänkte jag, om de kommer dessa herrar. De kunde rädda mig att de inte skjuter mig eller kastar ut mig på vägen. Sedan, när vi kom till nästa station, då tåget blev stående, då hörde jag min mamma skrek: ”Anna!” Så högt som hon kunde ropade hon. Då svarade jag henne: ”Jag kommer!” Då sprang jag med en galosch och med den andra foten barfota på gruset. Det var grus överallt. Men jag kände ingenting bara jag kom till min familj. Hur rädd jag då var!

I slutet av juni är de åter hemma i byn.

När vi kom hit tog Emma Malmas emot oss. Jag vet inte hur Emma Malmas fick sitt hus. Emil Norberg fick också sitt hus. Inga andra fick sina hus, men de fick sina hus. Det huset, där jag bodde med min man, där bodde en ryska, en kvinna med sin dotter och sin son. De fick halva huset och betalade fem hundra rubel. De hade förstugan. De hade grävt en skyttegrav i stugan. De hade krigat genom fönstret.

Vi sov på golvet hos Emma Malmas. Det fanns inget arbete. Här var ju två sovchoser, fjortonde och femtonde. De hade kålgård här, tomater och gurkor och säd odlade de också. Där fick vi arbeta. Det var redan tre familjer i huset och vi var den fjärde. De hade redan planterat potatis, så vi hade ingen jord. Då gick min man över till Svenskbyn med systrarna Milita och Elsa och gick ut på Svenskbystappen. Där fanns majs. Där tog de majs som man kunde koka och äta.

Här vi fick gräva potatis också, där det fanns två vaktmän med bössor, en på den ena ändan och en på den andra. De tittade att ingen skulle stjäla potatis bort. Det var stora, bra potatisar. Vi stod i kö och tog var och en sina två rader. Det var jag och den ryska kvinnan, Ma-

ria hette hon. Jag sade: ”Kom hit, Maria. Vi stiger här.” Det var ända intill träden som var planterade längs vägen. Vi blev stående där och grävde och grävde. Det var nästan middag. Om middagen slapp vi inte hem. Vi fick vara ända till kvällen. Jag sade åt henne: ”Den där mannen gick dit. De står där och röker.” De båda vaktmännen stod och rökte och tittade ner mot floden.

Våra hinkar var fulla. Vi grävde ett hål och tömde två hinkar ner. Vi täckte över det med litet gräs. Sedan tog vi ett tiotal steg och gjorde ett andra hål och tömde två hinkar. Sedan, om natten, vaktade ingen de potatisarna. Då tog vi säckarna och gick ut. Ha, ha! Så gjorde vi och hämtade hem åt oss säckar och hade potatis hela vintern. Men vi fick ha den i stugan under sängen, den potatisen. Under sängen fick vi gräva ut hål. Vi hade ingen källare.

Vi hungrade. Min man arbetade med hästarna på steppen och här på kålgården. Då fanns det gröna solrosor. Han åt dem utan bröd. Vi var ju hungriga. Det var en liten brödbit som vi fick och den var också från majs. Då fick han difteri. Så han låg på gården redan tre, fyra dagar. Bra att grannen, som bodde mitt emot, gick till direktorn och sade att mannen låg där och att de skulle köra honom till sjukhuset.

Och då kom de och tog honom och körde honom med hästarna till sjukhuset i Berislav. Där blev han sedan räddad. Och sedan kom han hem. Då fick han arbeta med hästarna på kålgården. Där plöjde de och satte där kål och rödbetor. När rödbetorna blev större fick han havre åt hästarna. De hämtade han och tog hem. Sedan torkade jag det. Sedan krossade jag sönder det och så tog vi bladen från mollgräs och tömde över det med kokande vatten och blandade ihop det. Sedan torkade vi det på pannan, så att vi fick litet kryddat i vår mage.

På kålgården, där vi arbetade, satt alla ryska kvinnor och åt. Vi var så utmattade att vi snart föll om och somnade. Då såg den där brigadiren det och sade han åt oss: ”Jag ser att ni är så utmattade att ni inte orkar att sitta.” ”Tag ni kålblad!” sade han. Där fanns inga kålhuvuden. Men där var stora blad. ”Koka kålblad åt er att ni har något i magen.” Oj, oj, hur vi hungrade.

Sedan andra året fick vi redan jord. Det fick vi gräva. Det var fem, sex meter brett. Det var inte så stort. Men var skulle vi ta pota-

tis. Vi fick gå till Berislav, jag och Elsas syster, Maria Herman. Vi gick till torget och köpte. Vi var dumma. Vi skulle bara ha tagit en hink och kommit till fots med hem. Men vi köpte två hinkar, var och en åt sig. När vi kom till stadens utkant då var kraften ur oss, så vi kunde inte mera gå längre. Vi satte oss där. Då sade vi att vi fick lämna en hink var hos folket där och så andra dagen gå och hämta dem. Vi satt där.

Med en gång kommer en bil, en lastbil körande och blir stående vid oss. Chauffören hälsade på oss på svenska. Det var Johannes Knutas bror, Petter, som bodde i Cherson. Han var gift med en ryska. Hans bror Johannes bodde ju här. Efter kriget blev Johannes i Sverige med en syster, Kristina. Petter var också inresande, men han stannade inte. Han var här som taxichaufför. Han hade mera pengar. Då kom han tillbaka med frun. Men dottern blev därinne.

Han tog sedan vår säckar med potatis. Vi tackade Gud att vi inte mera behövde gå tillbaka och hämta potatisen. Det fanns ju inget vatten att vattna dem. Det fick vara regnet. Småpotatis var det. När min man blev bättre, då blev vår kolchos, Mitjurinets kallades den. Då hade vi direktor, traktorer och bilar. Då arbetade vi alla på kålgården och fick det redan bättre. Pengar fick vi redan då. Det fyrtiosjunde året, när vi kom, kokade de i ett hus kålsoppa som vi fick.

Det var det femtiosjätte eller femtiosjunde året som det blev en direktor och vi fick en kolchos. Då var det bättre. Min man fick först arbeta med hästarna överallt. En gång när han med hästarna på kålgården kom hem tänkte han: ”Jag tar ut två rödbetor hem att äta.” Då han kom dit till vattnet – det var ju vår – vattnet var högt, så fick de simma över vattnet. Då stod på andra sidan två polismän, så att de inte skulle stjäla någonting. Min man tog in de två rödbetorna i byxorerna och släppte ut dem i vattnet. Och han kom upp utan rödbetor. Min man åt rödbetorna råa, skalade av dem med kniven, när vi var hungriga. Vi åt råa rödbetor, så hungriga var vi. Allt vad vi har genomlidit, kan man inte tala om.

Efter Sever fick vi ju alla i Schlangendorf gå på kålgården, plantera potatis, tomater och kål, så gurkor. Sedan fick vi vattna dem och hacka dem. Sedan, när gurkorna var mogna, fick vi plocka av dem.

De gröna i en hög och de skorviga i en annan hög. Då blev ukrainarna överflyttade hit till Schlangendorf. De jämnade ut gränsen där mellan Ukraina och Polen. De blev hithämtade med sina kor och allt. De hade med sig sina bänkar och sängar och allt. Det fyrtiosjunde året, när vi kom hit, var de redan här.

I en stuga bodde en kvinna. Hennes man hade omkommit här i Schlangendorf. Hon talade om vad polackerna där gjorde. Där var så stor oenighet. Polackerna sköt ukrainare ihjäl, ukrainare sköt polackerna. Det var krig mellan dem. Hon sade att de fick vakta sig i skogarna. Hon tog pojken med sig och sprang iväg. Den två- eller treåriga flickan blev i stugan sovande. Hon tänkte inte att de rörde barnet. När de kom ut ur skogarna och kom hem, hade de bränt upp deras hus och många andra hus som var där. Då sprang hon in i den heta askan, sökte efter sitt barn och brände sina händer. Så hade de bränt upp hennes barn.

Mot femtiotalet

Fyrtionionde året födde jag min Viktor. Då var jag hemma. Sedan åter fick vi gå och arbeta. Vi var så trötta att när vi satte oss, föll vi strax om och sov. Brigadiren sade: ”Ta ni kålblad och koka åt er. Ni är så utmärglade.” De visste att vi kom från norden ner och inte hade några pengar och ingenting att äta.

Stalin dog det femtiotredje året. Fa’en tog emot honom. Emil Herman och Edvard Hansas hade blivit dömda på tjugofem år. De blev lössläppta. Petter, min pappas bror, han var ända vid Ochotska havet i Magadan. Han blev nu släppt. Emil Sigalet var i Ural. Han blev också släppt. Min pappas brors fru, Elin Norberg, det är grymt att tala om henne. Hon hade tre barn. Och Gustav det var min pappas yngsta broder. Han fick ju rymma in, när tyskarna jagade in oss. Petter var med sin familj och Gustav med Elin och tre barn. Det var på Volksturm i Tyskland. De tog unga pojkar och gamla män. Martis Arvid fick vara också på Volksturm. Bara de kunde hålla såg och yxa, att såga tallarna och vältra dem på vägarna, så att ryssen inte

skulle komma in. De tänkte att de skulle hålla fast ryssen.

Min mans systers man, Johannes, han var också där. Men han var så tyst. Han talade inte med någon. Martis han talade med folk. Och då rymde han därifrån bort med tyskar som visste vart de kunde rymma, bort från Volksturm. Skulle de kommit till ryssarna, skulle de blivit fångade och bli dömda för det. De rymde bort i Tyskland och kom hem. Men Johannes han blev borta någonstans. Efter kriget fick de brev att han var i Kirgizistan, i Frunze, dömd och utskickad. Hon fick brev och det brevet gick hon med till Zjurduk att han skulle skriva. Han var byrådens man. Han tappade brevet bort, så hon fick inget svar. Så han var där tio år, tror jag, tills frun hans åter skrev hit. Han förlorade ett finger eller två vid sågverket, där han fick arbeta. Då skrev hon hit och sedan kom han med brevet hos oss.

Då skrev min Johannes brev tillbaka och sedan kom han hem. Martis han kom strax till Tyskland och Petter han kom i fångenskap någonstans och blev utskickad i Magadan. Och den Gustav också någonstans. Hans hustru blev dömd och utskickad till Novosibirsk. Hon, Elin, hade tre barn och en mor. Kristina Buskas var hennes syster och Anna Martis. Barnen var Astrid den äldsta, sedan Oskar och den yngsta Anna.

Femtiofjärde året fick jag min nästa son. Vi gick till Kachovka och köpte oss en get, när vi redan hade pengar. Då var vattnet redan stort, så vi fick simma med den geten i vattnet en halv meter djupt. Sedan vallade två pojkar geten där. Hela dagen var de ute på holmen. Där var ju mycket bete, gräs och buskar och allt. En gång om natten började vår get skrika. ”Vad är det”, sade mamma, ”det är något som blåser upp henne. Hon har något ätit.” Då sprang jag till djurdoktorn som var över boskapen. Han kom inte strax. Då han kom, hade redan grannen inkommit. De fick slakta geten. Pojkarna hade släppt geten, där det var bönor och majs. Det visade han i magen. ”Jag kunde inte hjälpa henne”, sade han. Då köpte vi en annan get i Berislav. Den höll sig inte med getterna ute på steppen. Den kom hem. Den rymde från skocken.

Där på gården hade vi en ugn, som vi brukade baka bröd i. Och den kvinna som bodde i köket hade deg för att baka bröd. Och den

geten kom hem. Jag var i kålgården, så jag såg inte att hon var hemma. Hon hade dragit ut järnet ur ugnen och ätit upp halva degen. Den satte sig fast i hennes mage och åter fick vi slakta henne. Så hade vi ingen lycka, tills vi åt oss köpte en ko. Det var i Kachovka också. Vi gick båda dit att köpa en ko. Då sade jag: ”Jag går först och tittar. Kanske där finns några kläder åt våra pojkar. När jag kom tillbaka, kom han ledande med en ko. Då sade han: ”Jag har redan köpt en ko.” Då sade jag: ”Varför är hon så full?” ”Hon är med kalv”, sade han. ”Varifrån är de?” ”Jag vet inte”, sade han, ”jag köpte fort.” ”Du är ju en dumskalle!”

Den bryggan var ju kvar som tyskarna byggde mellan Kachovka och Berislav. Då släpade den kon oss till vänster. Hon ville inte till höger. Då stod där en man och började skratta: ”Ser ni, kon vet var hon bor! Det är ju min grannes ko som de förde på morgonen dit. Hon är inte så långt med kalv. De har gett henne att dricka.” Det var sant. Hon var bara två eller tre månader i kalv. Hon släpade dit oss. Hon vill inte komma hit. Med all kraft fick vi båda hålla i repet att vi skulle få henne hit. Hon ville hem. Hon gav mjölk, men inte mycket. Vi fick också ge av mjölk. Vi fick bära till Mühlhausendorf. Jag kommer inte ihåg hur mycket. Några öre fick vi för den mjölken. Men ren mjölk fick vi ge, inte skummad. Vi hade ju separator. Vi kunde själva separera. Grannarna brukade komma och göra det hos oss. Det var bra med separator.

Det fanns fortfarande vargar efter kriget här. Vi köpte två getungar åt oss till kött. Där var en källare från tyska tiden utan dörr, bara utgrävd i lera. Varje dag körde vi ut dem, så att de vallade sig. När aftonen kom, klämde vi in järnstången som en hasp och där var de. En sommarnatt, det var varmt, varmt, varmt. Då satt vi, alla grannar, på trappan. Varje kväll brukade vi sitta där. Vi levde så alla där tillsammans. Vi hade inte strid med varandra. Dörrarna blev öppna och vi lade oss att sova.

Med en gång hörde vi getungen skrika, skrika. Vi sprang ut. Och då sade min mamma: ”Det är vargen som bär honom.” Han bar honom ut till ändan av byn. Där var buskar. Där skrek ännu den ungen. Sedan började vi springa. Alla grannar tog hackor och vad de fick i

händerna. När vi kom upp, skrek den ännu på kålgården. Sedan blev allt stilla. Månen kom opp och lyste. Vart skulle vi gå? Vi visste inte.

På morgonen gick min Viktor med två pojkar att söka. Kedjan skulle ha blivit kvar om vargen ätit upp getungen. Vaktaren som var där på kålgården frågade pojkarna: "Vad söker ni?" Då sade min Viktor: "I går tog vargen bort vår getunge. Vi vill ha kedjan kvar." Då sade han: "Kom med mig." Då förde han dem in på kålstycket. Det var ett stort fält med kål, sådana stora huvuden. "Här ligger bena och hornen." Det andra var allt uppätet. Kedjan låg där. Gustav Buskas var vaktman vid vindruvorna, när de var mogna. Han såg den aftonen att det kom två vargar upp. Det var de som tog vår getunge bort.

Där var en trädgård med bara aprikosträd. Vi fick gå med den brigadir som var på kålgården att slå ner de aprikoserna. De var redan mogna. Vi fick långa stavar att vi skulle kunna skaka. Jag steg på andra raden och var och en på sin rad. Jag skakade två träd ner.

Med en gång hörde jag: "Schsshsch." Då stod jag så nära vid en stor orm, en grå, stor orm. Jag vet inte hur jag skulle kasta mig bort från den ormen. Så skrek jag. Då sade kvinnorna: "Anna, vad är det?" "Oj", sade jag, "titta vad där är, en så stor orm!" Då kom brigadiren också dit. Då var han redan uppkrupen på trädet och fast sig lindat om grenen däruppe. Och den Bratus, brigadiren, han tog en av de fyra meter långa påkar som vi hade och slog på honom. Han fick inte lös honom, tills hans började linda från stjärten och slå. Då föll han till slut ner. Då slog han ihjäl honom. Han hade krupit in i trädgården och åt mogna aprikoser som låg på marken.

När vi fick hacka vindruvsgården, då satt vi på änden där och roade oss och vilade. Då sade kvinnorna: "Vad är det för långa skal som är här, långa som fingrar?" Då gick jag dit och svarade: "Tror ni det är ormägg?" Vi hackade fram ett ägg som låg i ullen där. Mot solen blev de utvärmda och där kröp ormungar ut ur de äggen. Det var första gången som vi såg hur ormarna utvecklar sig. Här finns två sorters ormar. Det var en holmorm. Han var mera från holmen. Han hade grått huvud. De som är från steppen har någonstans rött på huvudet. De bits och är giftiga. De från holmen, de är inte giftiga. Men

rädd blev man ju. Han var nästan, tror jag, till två meter.

Anna Portje i högtidsdräkt

Det fanns varg här efter kriget tills de började bearbeta steppen och folket var överallt på steppen. Sedan, när de höjde vattnet, blev vargarna borta. De sågade alla pilträdet ut. Det finns ännu många ställen på andra sidan, där vargarna kommer in i byn och gör skada. De faller på hundar eller på svin. De är hungriga. Ännu i sommar fick jägarna samla ihop sig och söka efter varg i hålor,+ där det fanns vargungar. Där var ju mycket får. En natt hade de där fyra eller fem

får sönderslitit och bort släpat också. Vid Dnjepr växer över allt buskar, där det finns jord i svadarna, lågvallarna. Där håller sig vargarna. En varg kom in på en gård och for upp på mannen. Mannen skrek och kvinnan kom ut. Hon tog en yxa, tror jag, i handen. Mannen fick inte ihjäl honom direkt. Kvinnan kom därför ut med yxan och slog ihjäl vargen. Så skänkte de något åt henne, därför att hon slog ihjäl vargen. De skrev att kvinnan tog överhand över vargen. Mannen kunde inte dräpa vargen som var så stark.

Femtiononde året drog de upp oss. De höjde vattnet. Och tog ner byn. De tog taken och skorstenarna och källarna och byggde husen i tyska byn, i Klosterdorf. Då stod min man och grät: ”Du kan väl ta de där stenarna”, sade han. ”Ja, ta ut dem de kostar ju så mycket för sovchosen att ta ut dem.” Det var flata stenar. Källarna var så byggda med stora, flata stenar. Varifrån hade de tagit de flata stenarna? Vi sålde dem sedan.

De tog Annas Gustav och min man Johannes. De hade ju inte rätt att ta dem bort. Jag födde min son den 25 november 1955 och den 5 januari tog de bort min man till armén. Var det i Cherson eller någon annanstans att de prövade hur de kunde tyska eller svenska. Den Gustav kunde inte någon tyska eller svenska, så de tog inte honom. Men min man kunde bra tyska och bra svenska. Han var ju i Tyskland och lärde sig. Här kunde vi ju tyska. Och där ännu bättre. Och då blev han upp till Murmansk skickad. Och från Murmansk skrev han sedan att han var i Tyskland, Potsdam tror jag.

Det fanns två Potsdam, en var i ryska zonen och en var i amerikanska zonen. Så fick han befäl att köra till Potsdam. Han satte sig på tåget och körde och kom in åt den amerikanska zonen. Där såg han att han hade kört fel. Då gick han tillbaka att köpa biljett att köra tillbaka. Då han kom dit till kassan började han känna i alla sina fickor. Så sökte han och sökte men kvinnan som stod bakom sade: ”Har de tagit dina pengar? Hittar du inte dina pengar?” ”Ja”, sade han, ”jag vet inte var de har blivit av. Jag hade ju pengar här.” Han ljög. Han hade ju inte sådana pengar som där var. Det var amerikanska några pengar.

Då tog hon och köpte biljett åt honom. Då kom han tillbaka till

ryska zonen. Vad han där fick vara tolk! Efter två år kom han hem. Då köpte vi sedan stenar och lät bygga vårt hus. Brigadiren ville bygga hus här. Men han kom inte överens med sin hustru och så reste de till en rysk by någonstans, där som kvinnan ville. Och fönstren sålde han sedan. Min man köpte de fönstren och sedan var det en byggare som byggde det här huset. Och sedan var den snickare som gjorde dörrarna och taket täckte de. Taket täckte de med tjock plåt. Men då det regnade, regnade det i köket ner. Då fick vi köpa tjära och ett annat ämne som vi fick smälta med tjäran i en gryta och sedan smörja på taket. Nu var min son uppe på vinden och han sade att det regnar in på två ställen. Jag sade att det kan de som kommer att bo här laga. Jag behöver det inte mer.

Anna Portjes hus i Schlangendorf

I dag har Viktor två barn, Andreas och Viktor. Han arbetar ju i Berislav i sjukhusgården, där de värmer vatten till sjukhuset. De får vara

hela natten där. Ett dygn arbetar de, så att de får varmt vatten och varmt i sjukhuset. Min andra son heter Johannes. Han bor i Cherson. Han har också två pojkar, Sergej och Vanja. Han går nu på pension. Han är från fyrtiononde året. Jag sade till honom: ”Jag kanske inte lever till den tiden då du går på pension. Men om jag inte är längre i livet. Då blir ingenting på den här gården kvar.”

Min man drack mycket. Han hade ett sådant arbete. Han var där säden var och alla grejor var som de fick ge ut. Äppelträdgården hämtade de dit. De hade en stor källare där. Många gånger fick jag gå och hämta honom. Där satt han så fuller att jag inte fick ut honom. Han började dricka, när han kom på detta arbetet. Förr låg han så sjuk att jag tänkte att han skulle bli död.

Men han var också bra med mig. Andra dagen var han som normal. Han sade: ”Anna lyssna inte, när jag är full vad jag kanske stridit med dig.” Varför skulle han strida med mig? Jag gjorde ju allt arbete, allt, allt här hemma. Inne klistrade jag, målade med kalk. Ute klistrade jag. På våren hjälpte han att plantera. Men att hacka och vattna, det visste han inte. Jag fick om nätterna stå med slang och vattna. Han sov hela natten. Han arbetade bara.

Genom tre dörrar fick jag bära in vatten och värmdet och badade dem alla. Han badade sig först. Sedan badade jag barnen och sedan själv. När jag hade hett vatten, tvättade jag alla kläder som vi bytte om, så att de var om morgonen färdiga. Jag hängde ut dem och de blev rena. Jag arbetade natt och dag.

Jag hade också ett arbete utanför. Om morgonen klockan fyra fick jag jämt gå där och elda och rensa allt. Där grannmor arbetade förut vid klubben, sedan gick hon på pension. Då tog jag klubben åt mig. Det var närmare. Då hade jag här framför klubben vackra blommor. Ingen kan tro att här var fullt med blommor, framför. Vår direktor sade: ”Ta efter Anna. Överallt var hon arbetar, har hon blommor.” Där på andra sidan, vid ett stort hus, som jag var i med pump, hade jag blommor. Överallt blommade det så fint! Från Berislav kom de ut och såg det.

Inne i stugan var det ett träd. Då sade de: ”Oj, oj, oj, vilket fint träd!” Det hade blå och röda klockor. Johannes snor, heter den på

ryska. Vi tog första stället i rajonen med vår renhet där pumpen var. Staketet gjorde vi vita med kalk och toaletten gjorde vi vit. Här i klubben fick vi också tvätta gardinerna och därinne. Klubben var ju stor inne. Gatan fick vi rensa runt om kring klubben också. När det var nyår, fick jag två gånger tvätta. Först fick jag tvätta golven. De gamla kom hit först, de hade julgran. När de gamla gick hem, fick jag tvätta åter golvet. Då kom ungdomarna tills morgonen. Jag sade att jag inte hade något betalt för helgdagarna. Men direktorn sade att sådant var vårt arbete.

Hela vintern fick jag släpa vatten från min kran hemma. Och med kallt vatten i förstugan som jag tvättade, då blev det is. Sedan, när jag kom ut med våta händerna och ännu vrida ur slangarna, tömma ut vattnet och sedan gå tillbaka, då frös händerna fast vid handtaget. Då jag kom hem, fick jag värma händerna. Då hade jag här ont i händerna från det kalla vattnet som var där. Jag arbetade tills jag gick på pension. Åttiosjätte året gick jag på pension. Då tog en tysk kvinna mitt arbete. Hon tog det tills hon reste till Tyskland.

Det var en bra man femtiotre år levde vi tillsammans. Det var som på himlen. Molnigt blir det och molnen flyger åter bort. Åskan slår in och allt och flyger åter bort. Åter blir himlen klar. Sådant är livet också. Kvinnan får alltid släppa efter.

Jag sade åt min son: ”Jag kan snart inte mer komma ut från stugan. Mina ben behöver inte gå.” Om jag lämnar huset, vad blir då kvar? Då bryter de allt sönder och tar allt bort. Här kan man inte låta något bli.

Efterord

2008 blev Anna Portjes sista år. Jag besökte Gammalsvenskby tre gånger det året. I min dagbok står det så här:

Lördagen den 5 januari

Efter besöket hos Viktor Buskas går vi ner till Anna Portje. Det tar litet längre tid än vanligt för henne att komma ut. Hon tar sig fram men sina två käppar men det går betydligt långsammare än vid vårt förra besök. Det märks att hon har varit sjuk.

Anna i januari 2008

När vi kommer in märker vi att hon inte har eldat. Det gör hon bara till kvällen. Som tur är, är hon extra välklädd. Annas ben har svullnat och blivit såriga på grund av cirkulationsbesvär. Därför kommer man från sjukhuset och lägger om dem regelbundet. Hon har också fått en hel del mediciner. Till sjukhuset vill hon däremot inte komma. Grannkvinnan har dock varit där och fått dropp. Anna återger livfullt hur läkaren misslyckade med att ta EKG. Det var helt enkelt för kallt: När Anna hade klätt av sig skakade hon så av kölden att det inte gick att sätta fast elektroderna på hennes kropp.

Anna berättar att hennes mamma en gång blev opererad för bråck. Då sade hon till Anna: ”Anna, jag är så lycklig som har dig. Du har ingen dotter, därför blir du ensam på gamla dar.” ”Hon fick rätt.” Sedan talar Anna trots allt en lång stund om sina barn och barnbarn. Anna är visserligen inte riktigt kry men mentalt är hon sig själv. Det finns också kraft i armen när hon hytter med käppen mot den närgångne fotografen och hotar honom med stryk.

Söndagen den 6 juli

Eftermiddagen börjar vi med att fira nattvard hos Anna Portje i Schlangendorf. När vi kommer sitter Anna på sängkanten och äter en stor portion fisk. Hon är väldig pigg nu och man förväntar sig nästan att hon skall gå upp och gå.

Anna i juli 2008

Torsdagen den 2 oktober

Hon talar långsamt och berättar för oss att hon har ett stort sår på underbenet som gör att hon inte kan gå upp. Hon har hela tiden någon av sina söner hemma hos sig. Hon reagerar inte för att en kamera sätts upp och att bandspelaren är på, det som hon tidigare med all kraft har värjt sig mot.

Det är ibland som om Annas ögon vore riktade någon annanstans bortom tid och rum. De får då en märklig glans. Det känns som om Anna inte har långt kvar.

Anna i oktober 2008

Anna återger än en gång hur det var när hennes far satt arresterad och fick besök av sina närmaste. Det är en av de mest fruktansvärda upplevelserna i hennes liv. Hon gör långa pauser, men hennes minne sviker inte.

Skrifter utgivna av Ovansjö pastorat

Att tänja på gränser. Red. Karl-Erik Tysk. Skara 2005.
ISBN 91-975673-0-2.

Jord som mig fostrat har. Red. Karl-Erik Tysk. Skara 2006.
ISBN 91-975673-1-0.

Karl-Erik Tysk, *Bro kyrkliga syförening.* Skara 2010.
ISBN 978-91-975673-2-9.

Karl-Erik Tysk, *Kristen gemenskap över gränserna.* Skara 2011.
ISBN 978-91-975673-3-7.

Karl-Erik Tysk, *Vår fru av framtiden.* Skara 2011.
ISBN 978-91-975673-4-5.

Karl-Erik Tysk, *Tro, hopp och kärlek.* Skara 2011.
ISBN 978-91-975673-5-3.

Karl-Erik Tysk, *Anna Portje berättar om sitt liv.* Skara 2011.
ISBN 978-91-975673-6-1.